

CHƯƠNG 1: CẤU TRÚC TINH THỂ

GV: NGUYỄN VĂN DŨNG

NỘI DUNG HỌC

Cấu trúc tinh thể

Ô mạng cơ sở

Sự sắp xếp các nguyên tử

Mặt mạng và phương mạng

Một số mạng tinh thể thường
gặp

PHÂN LOẠI CHẤT RẮN

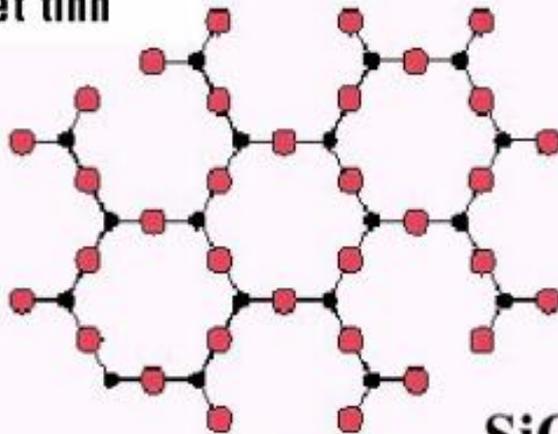
Vật liệu kết tinh:

Các nguyên tử sắp xếp tuần hoàn trong không gian

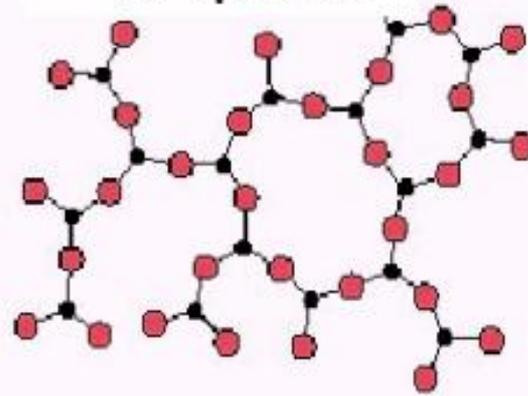
Vật liệu vô định hình:

Các nguyên tử sắp xếp không tuần hoàn trong không gian

Kết tinh

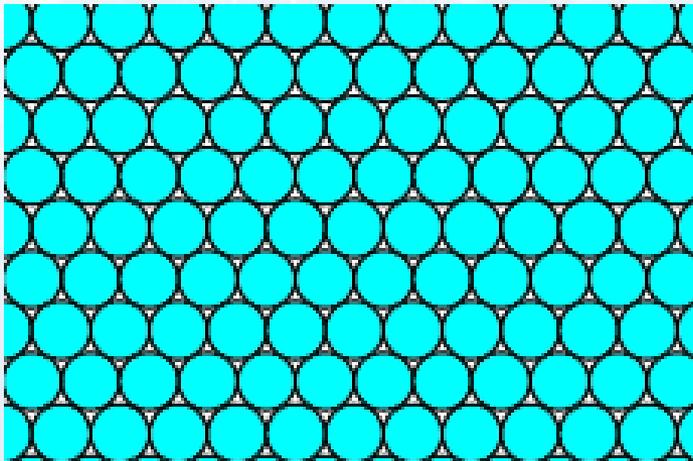

Vô định hình

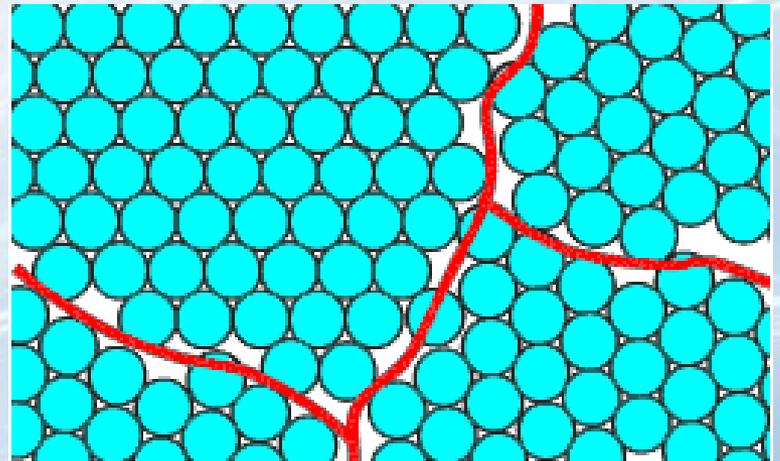

ĐƠN TINH THỂ VÀ ĐA TINH THỂ

Đơn tinh thể (single crystal):
các nguyên tử sắp xếp trật tự
trong toàn bộ không gian
(trật tự xa)

Đa tinh thể (polycrystal):
gồm các đơn tinh thể kích
thước nhỏ định hướng
ngẫu nhiên

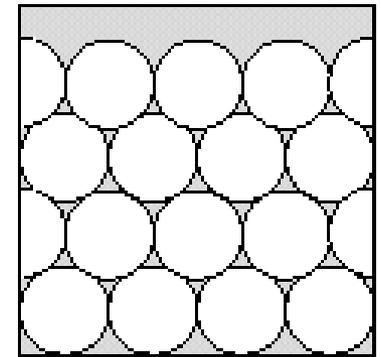
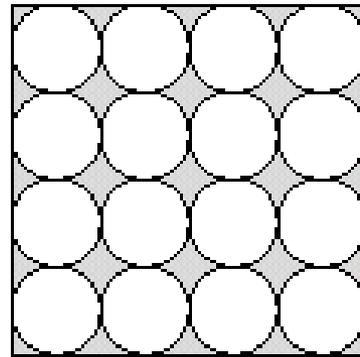
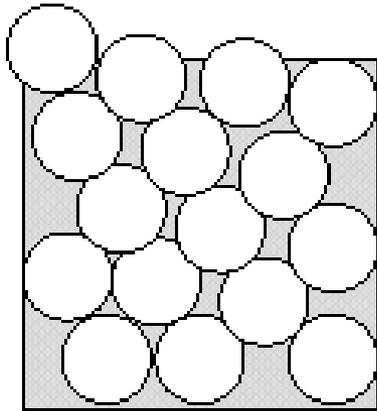

CÁC LOẠI TINH THỂ

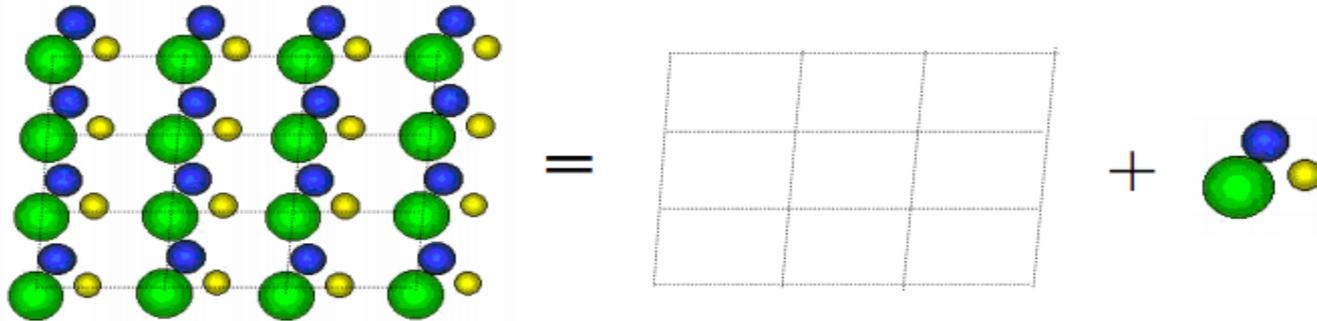
- ❑ Pha rắn được hình thành khi lực hút giữa các nguyên tử hoặc các phân tử đủ mạnh để thắng được các lực phân ly (do nhiệt, do cơ học,...)
- ❑ Trong chất rắn, các nguyên tử hoặc phân tử có khuynh hướng sắp xếp để đạt độ trật tự cao (đối xứng)
- ❑ Tùy thuộc bản chất của lực liên kết giữa các nguyên tử, các chất rắn có thể chia thành:
  - * **tinh thể ion** (NaCl, CaF₂)
  - * **tinh thể cộng hóa trị** (kim cương)
  - * **tinh thể kim loại** (Fe, K)
  - * **tinh thể Van der Waals** (nước đá, He rắn..)

CẤU TRÚC TINH THỂ

Cấu trúc tinh thể là sự sắp xếp của các nguyên tử hoặc phân tử trong tinh thể

Mật độ sắp xếp của các hệ có trật tự

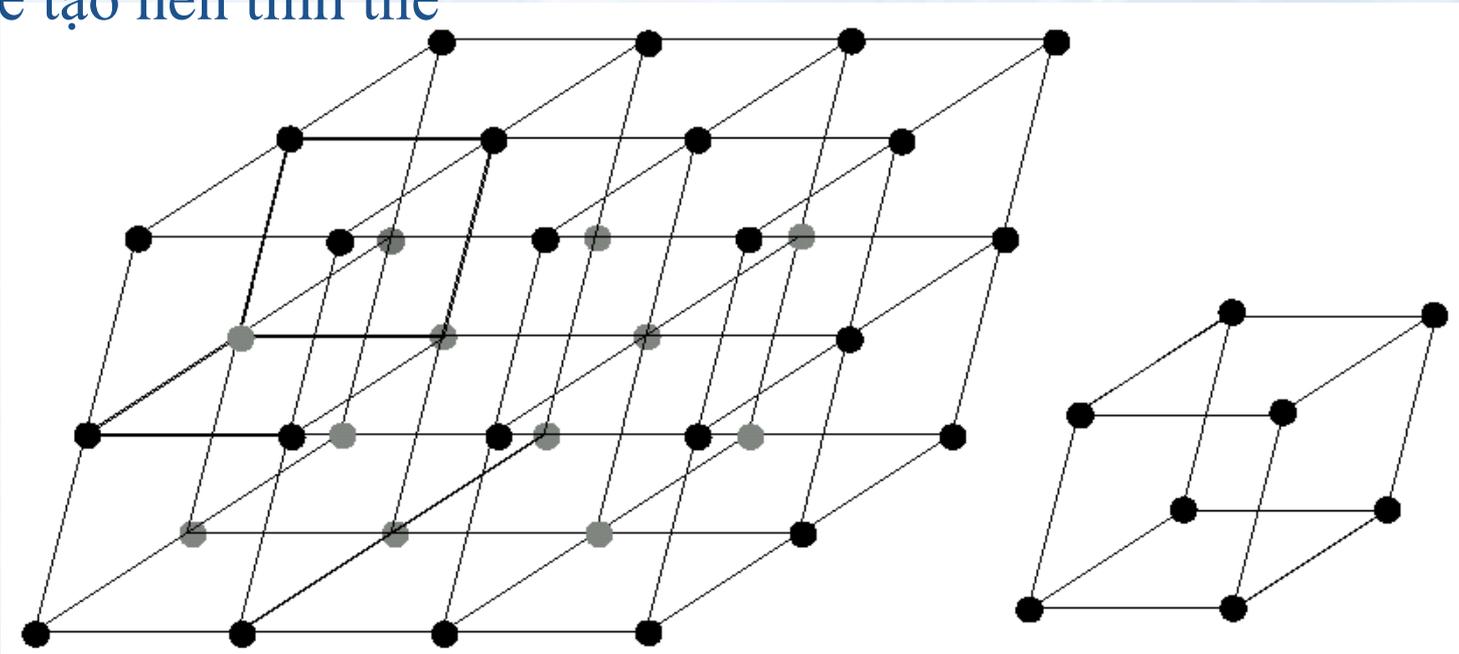
Cấu trúc tinh thể = mạng tinh thể + cơ sở

MẠNG, NÚT MẠNG VÀ Ô CƠ SỞ

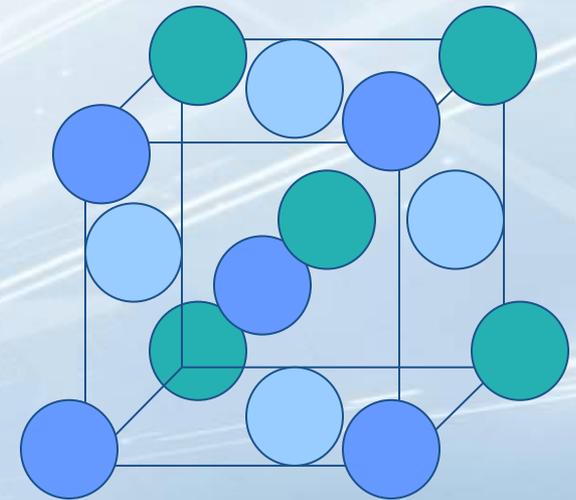
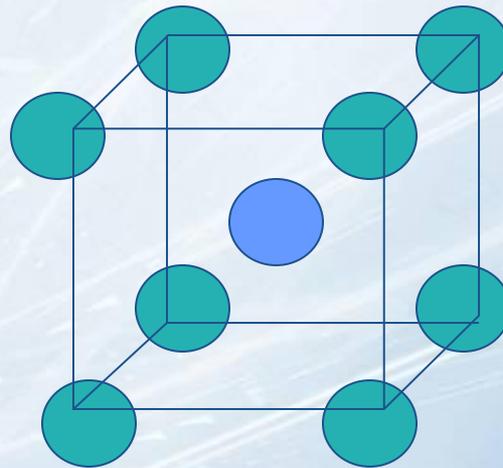
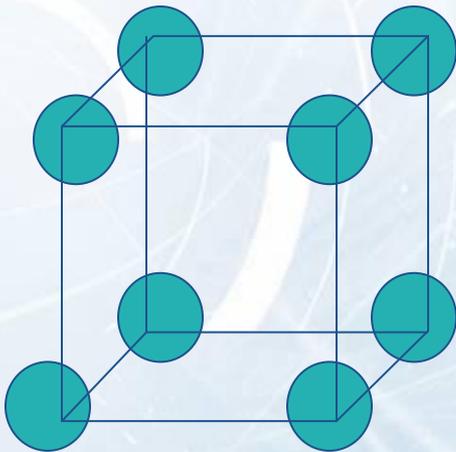
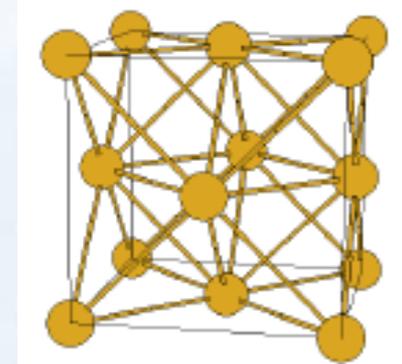
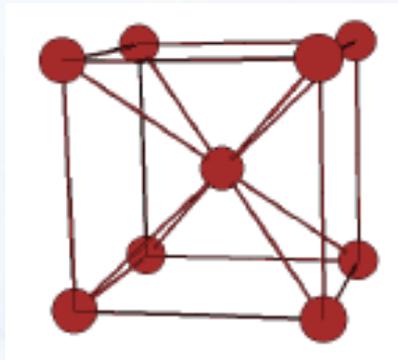
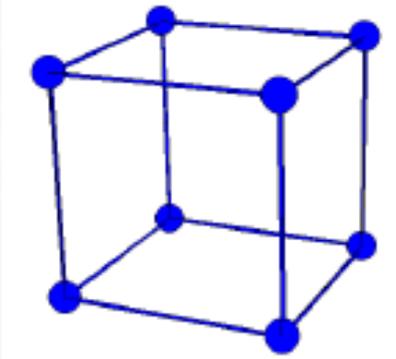
Mạng không gian là sự phát triển khung tinh thể trong không gian ba chiều, trong đó các nguyên tử (hoặc phân tử) được nối với nhau bằng các đường thẳng.

Giao điểm của các đường thẳng được gọi là **nút mạng**. Mỗi nút mạng đều được bao quanh giống nhau.

Ô cơ sở là thể hiện của cấu trúc tinh thể vì sự lặp đi lặp lại của nó sẽ tạo nên tinh thể

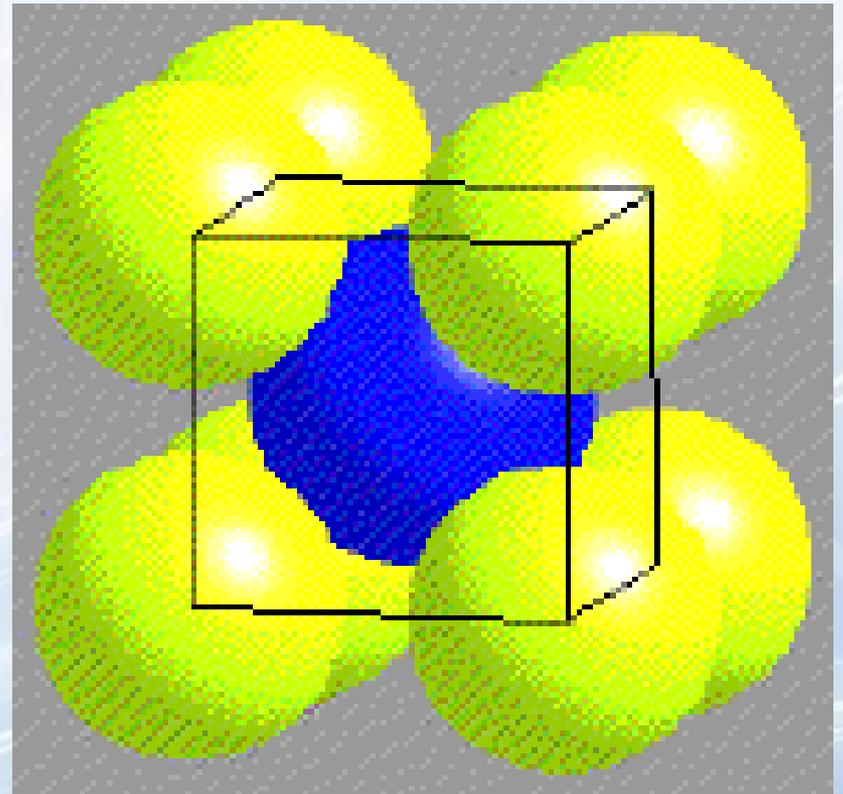
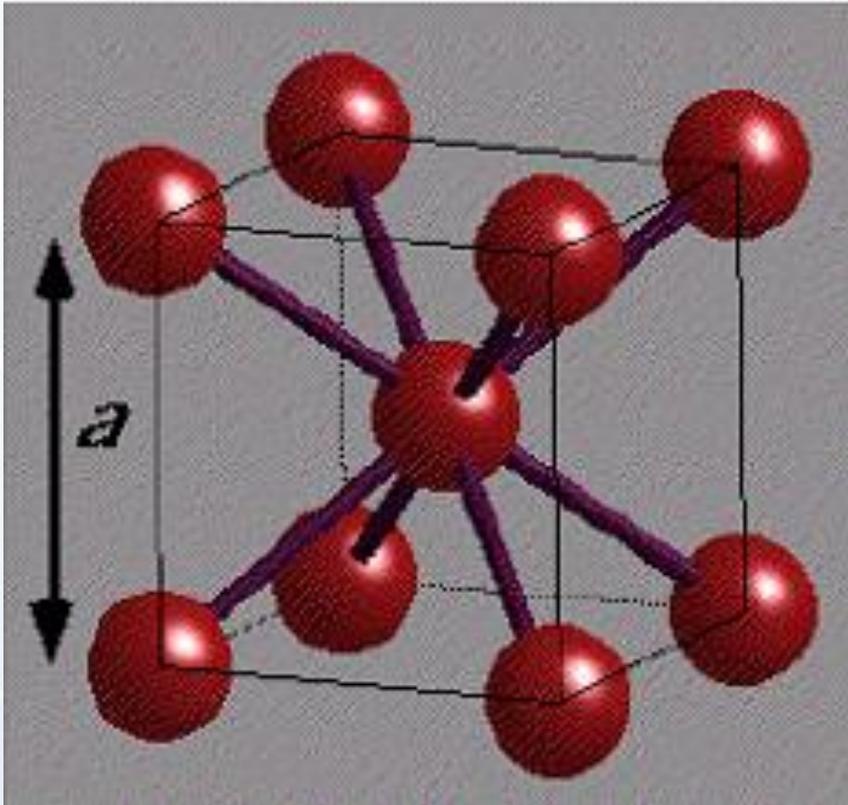

CÁCH BIỂU DIỄN MỘT Ô CƠ SỞ

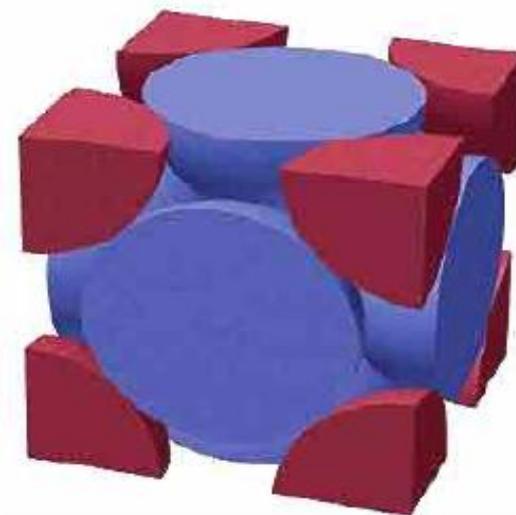
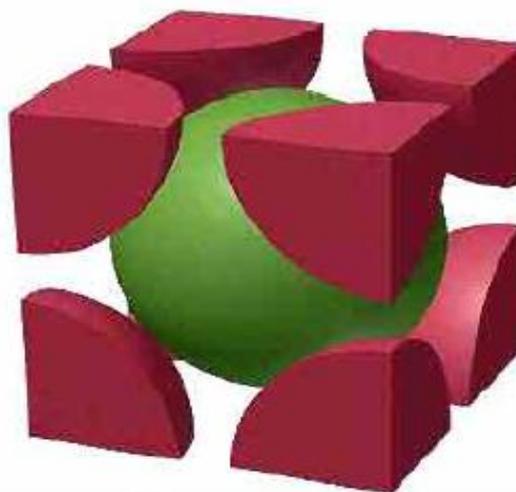
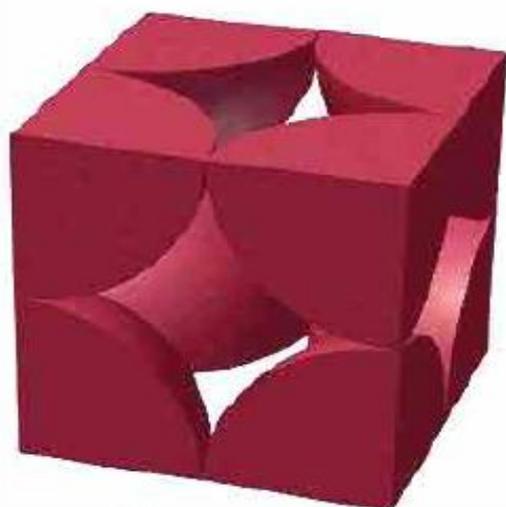
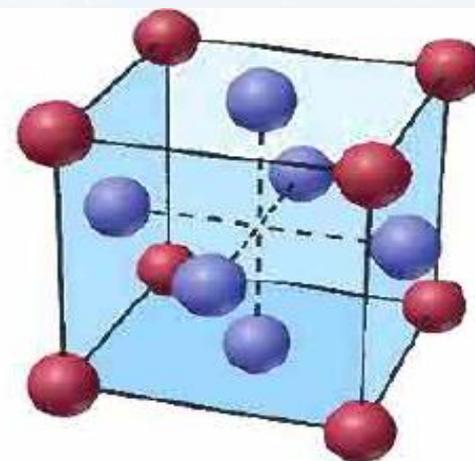
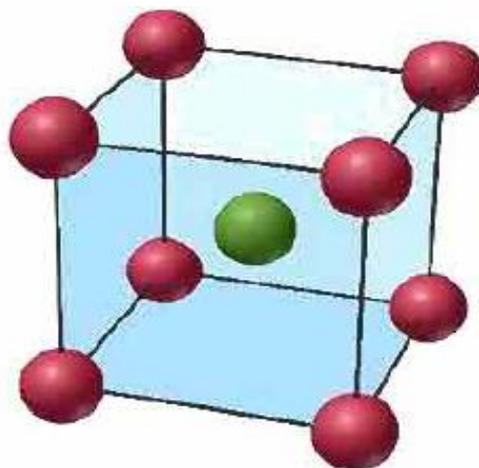
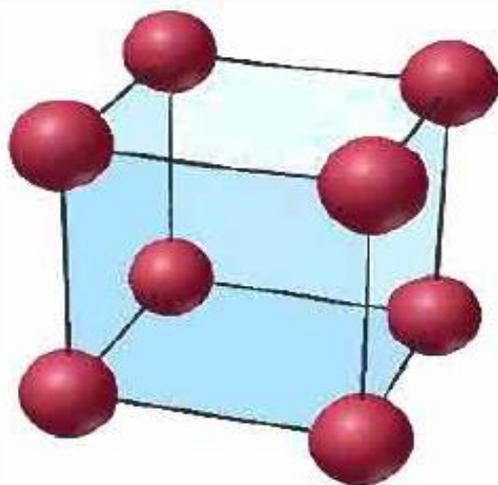
→ Các ô cơ sở này lặp đi lặp lại trong không gian để tạo thành mạng tinh thể

CÁCH BIỂU DIỄN MỘT Ô MẠNG

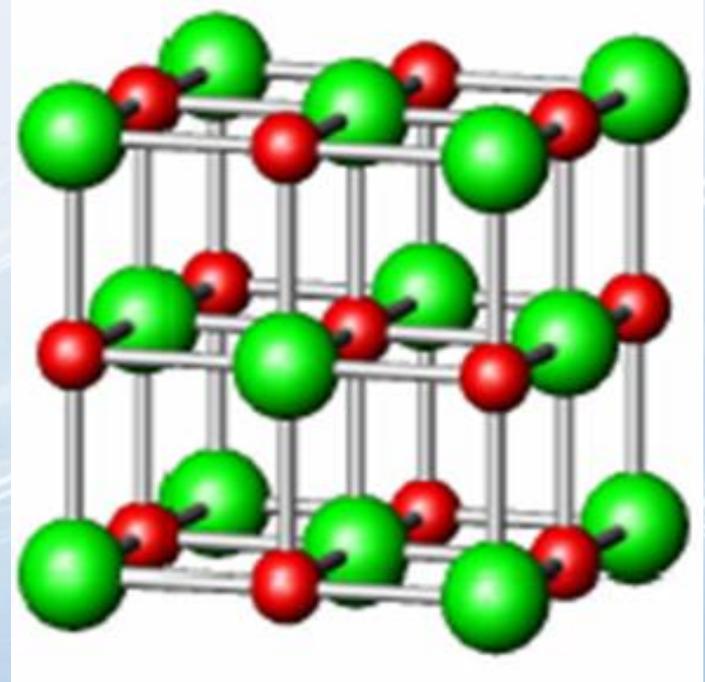
Ô cơ sở CsCl

CÁCH BIỂU DIỄN MỘT Ô MẠNG

Ô MẠNG CƠ SỞ

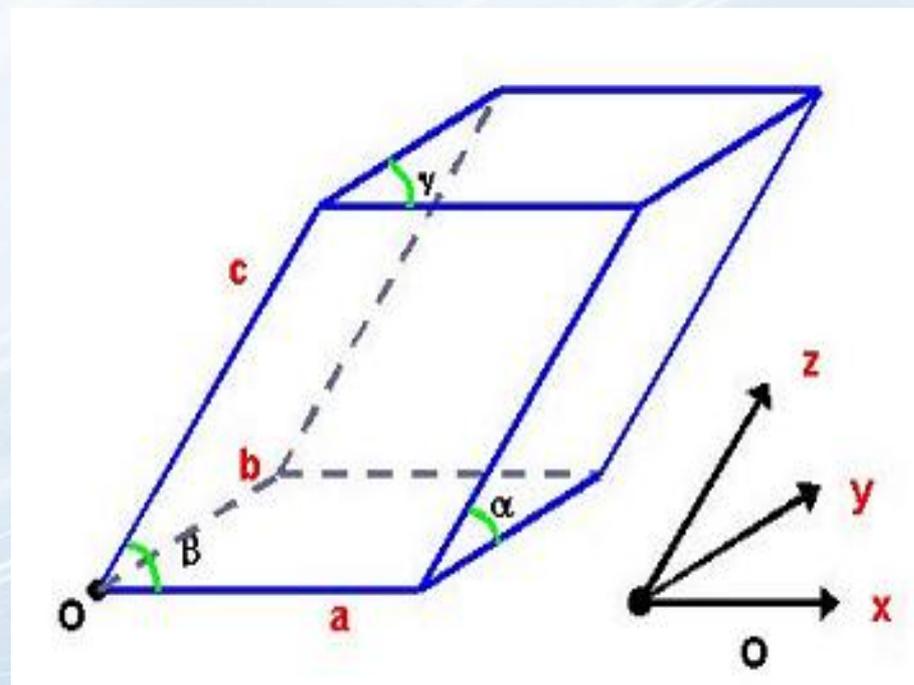
- Các nguyên tử ở những vị trí khác nhau trong ô mạng được chia sẻ bởi những ô mạng liền kề
- + **Nguyên tử ở góc** thuộc về **8** ô mạng khác nhau (mỗi ô mạng chứa **1/8** nguyên tử)
  - + **Nguyên tử nằm trên mỗi cạnh** thuộc về **4** ô mạng khác nhau (mỗi ô mạng chứa **1/4** nguyên tử)
  - + **Nguyên tử nằm trên mỗi mặt** thuộc về **2** ô mạng khác nhau (mỗi ô mạng chứa **1/2** nguyên tử)

NaCl

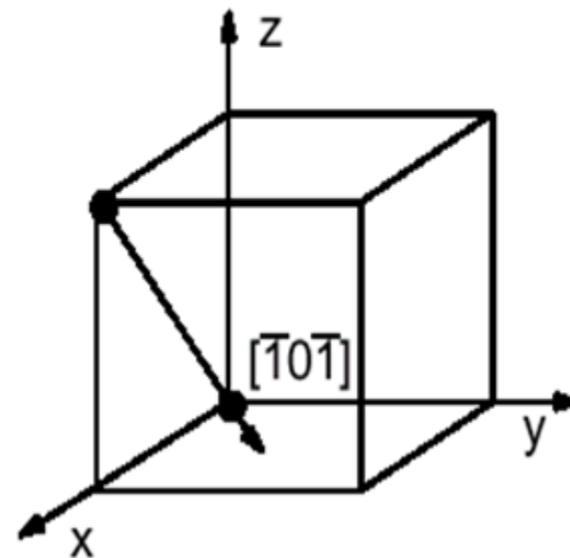
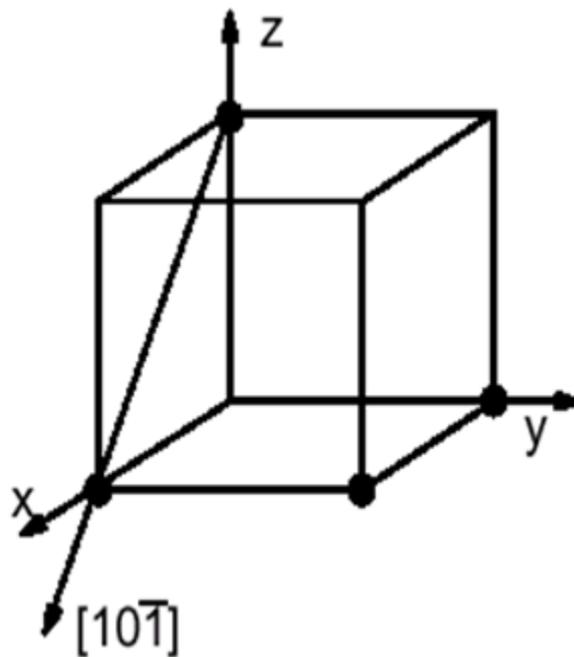
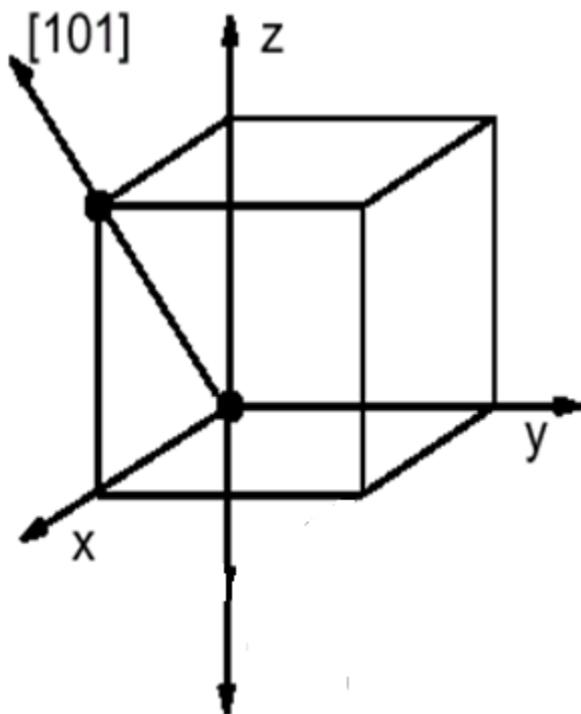
Ô CƠ SỞ

- Ô cơ bản(ô cơ sở) là thể hiện của cấu trúc tinh thể vì sự lặp đi lặp lại của nó sẽ tạo nên tinh thể
- Ô cơ sở được ký hiệu trong không gian Oxyz với:
  - 3 cạnh là **a, b, c**
  - 3 góc là **α, β, γ**

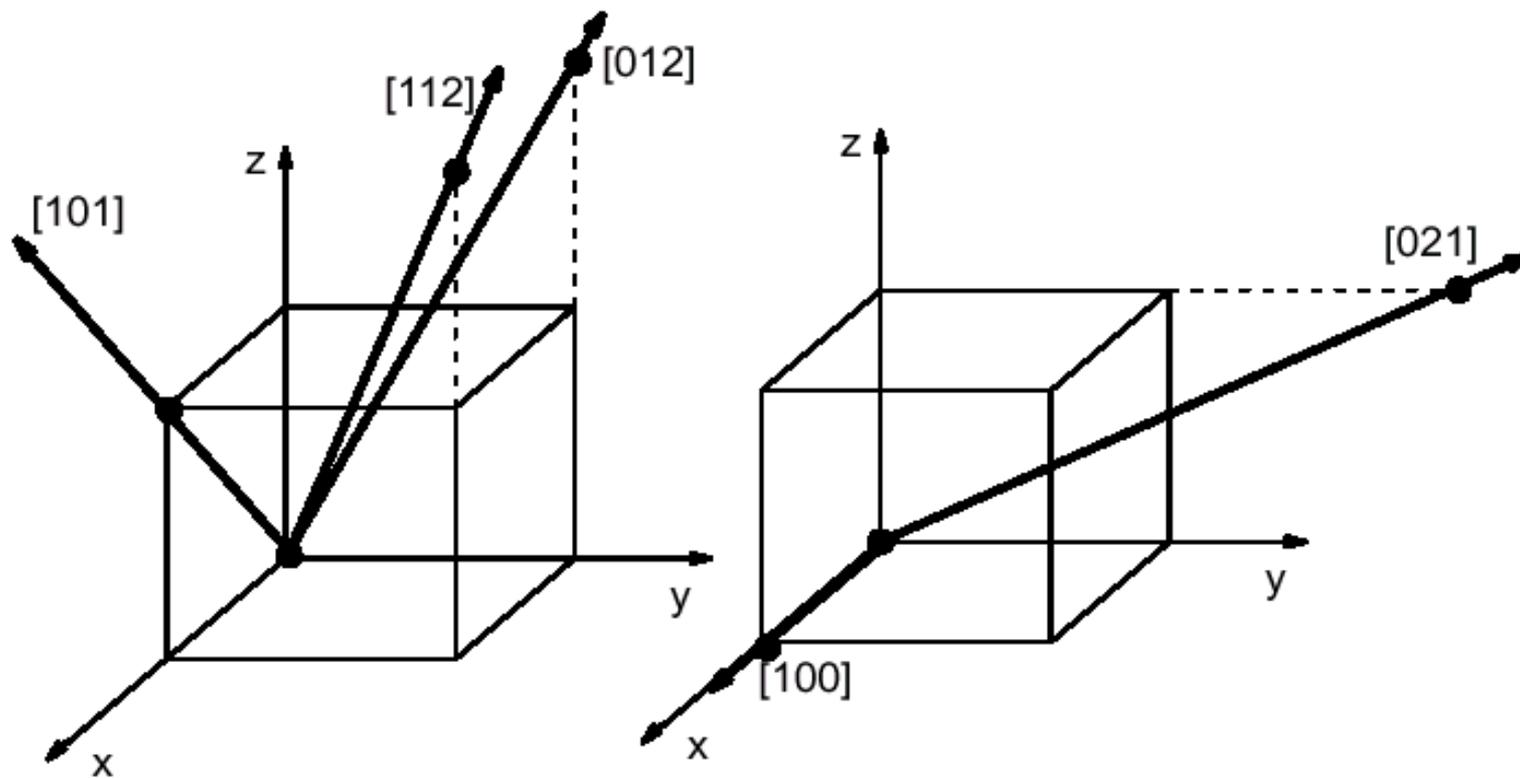

PHƯƠNG TINH THỂ

- ✓ Phương tinh thể được xác định qua gốc tọa độ O
- ✓ Nếu phương không qua gốc tọa độ O ta xác định **phương song song** qua gốc tọa độ O
- ✓ Tên phương được gọi bằng cách chuyển tọa độ điểm về số nguyên tương ứng nhỏ nhất. Ví dụ $[0\ 2\ 1]$, $[10\bar{1}]$

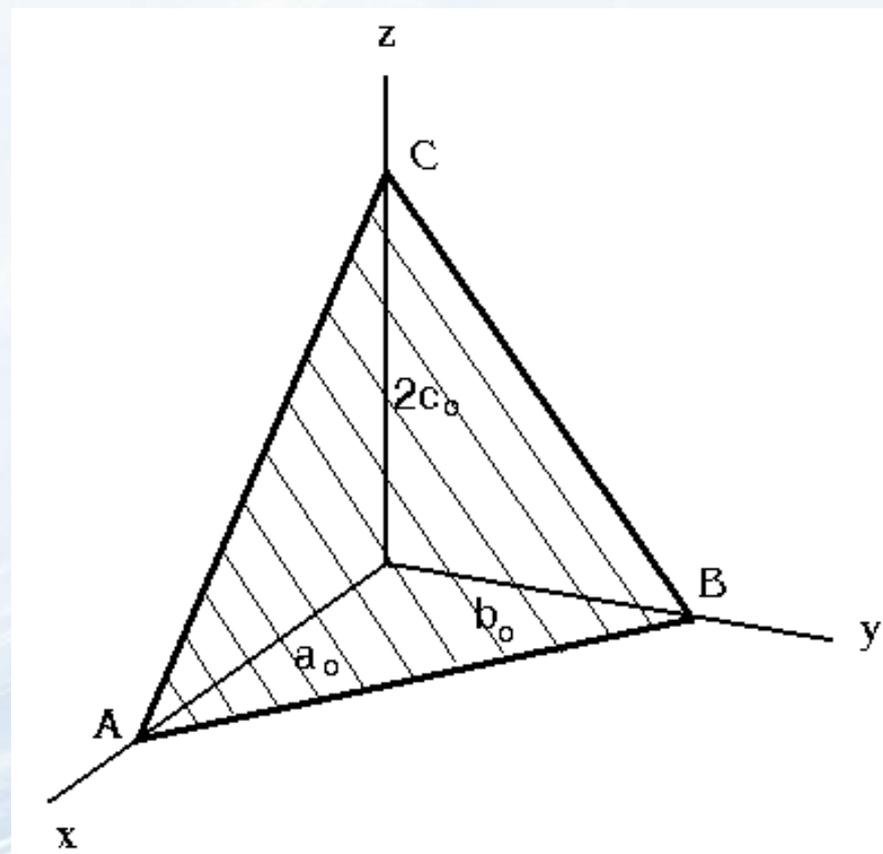

MỘT SỐ KÝ HIỆU PHƯƠNG MẠNG

CHỈ SỐ MILLER

- ❖ Để ký hiệu các mặt mạng trong tinh thể người ta dùng **chỉ số Miller**
- ❖ Trong tinh thể, tất cả các **mặt song song** với nhau đều tương đương hay đồng nhất nên có **cùng chỉ số Miller** như nhau.

CÁCH XÁC ĐỊNH CHỈ SỐ MILLER

a_0, b_0, c_0 là đơn vị độ dài trên các trục x, y, z .

➤ Ví dụ : mặt ABC **cắt các trục x, y, z tại các điểm A, B,**

C có độ dài tương ứng là $1a_0, 2/3b_0, 2/3c_0$. Có thể nói tọa

độ các giao điểm giữa mặt ABC với các trục x, y, z là **1,**

$2/3, 2/3$

➤ Lập các **giá trị nghịch đảo** của các tọa độ này, ta có lần

lượt là **$2/2; 3/2$ và $3/2$**

➤ Nhân các phân số đó với **bội số chung nhỏ nhất** của các

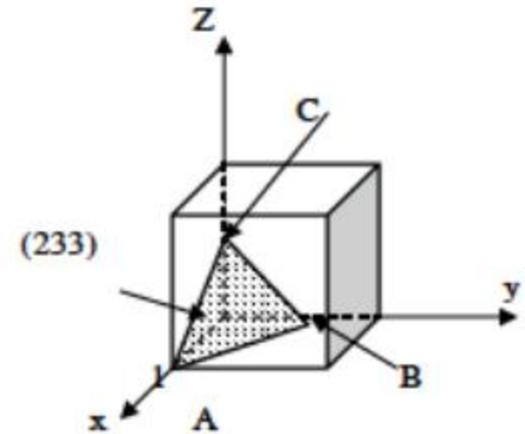
mẫu số rồi bỏ mẫu số, ta được các số nguyên **2, 3, 3** tương

ứng **h, l, k**

✓ Nếu mặt phẳng song song với trục (không có giao điểm)

thì chỉ số tương ứng bằng 0.

✓ Nếu giao điểm nằm ở phần âm của trục ta có chỉ số âm

$$x = 1 ; 1/x = 1/2$$

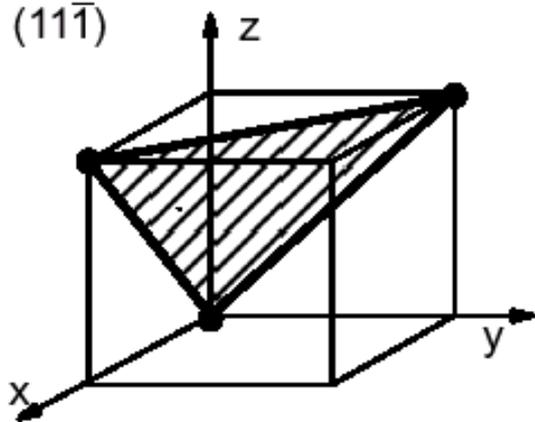
$$y = 2/3 ; 1/y = 3/2$$

$$z = 2/3 ; 1/z = 3/2$$

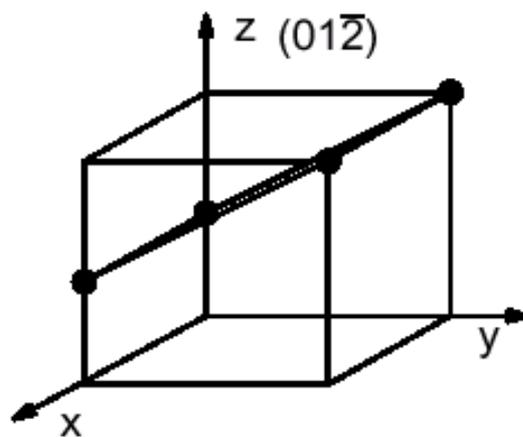
Chỉ số Miller mặt ABC: **(2 3 3)**

MỘT SỐ KÝ HIỆU MẶT MẠNG

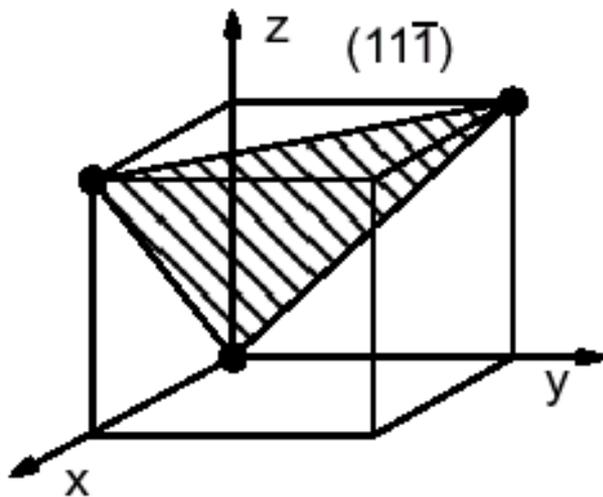
$(11\bar{1})$

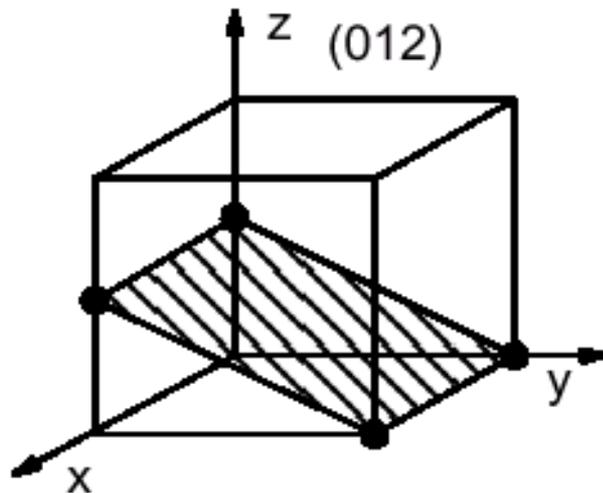
$z (01\bar{2})$

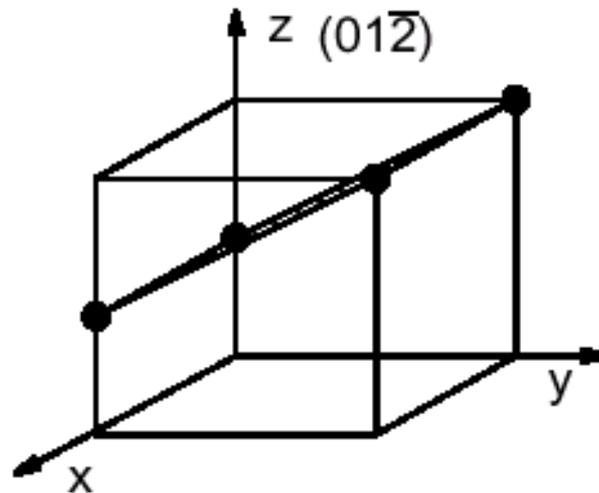
$(11\bar{1})$

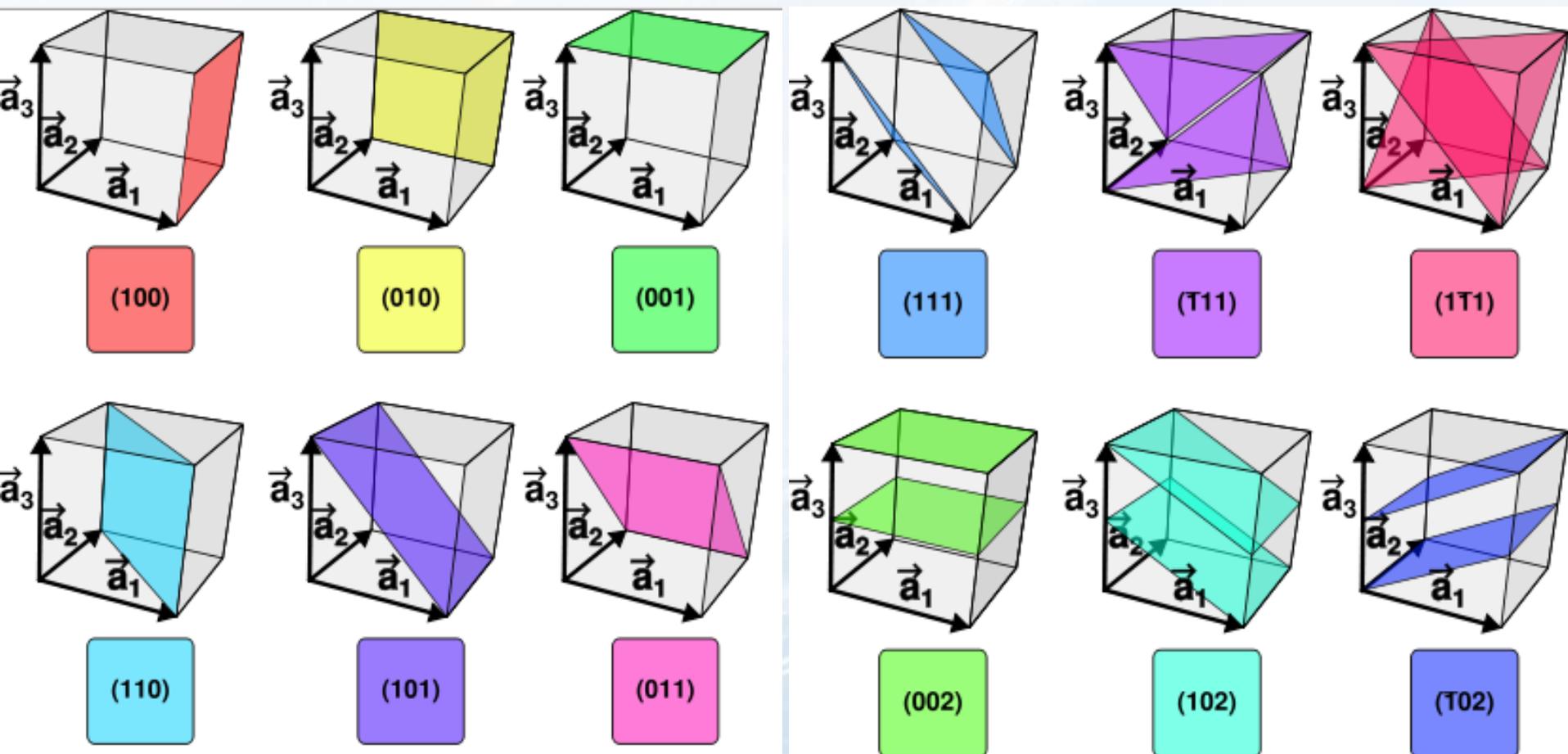
$z (012)$

$z (01\bar{2})$

MỘT SỐ KÝ HIỆU MẶT MẠNG

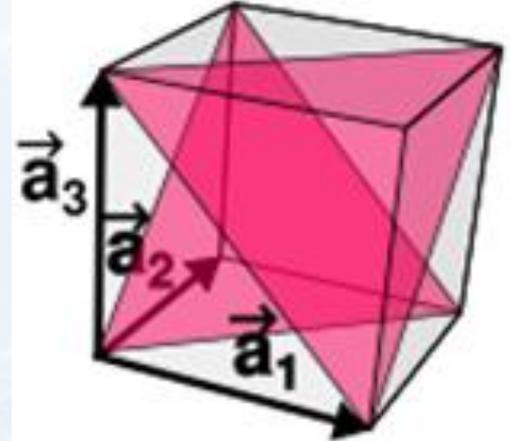
KHOẢNG CÁCH GIỮA CÁC MẶT

Là khoảng cách lặp lại của hệ, mặt phẳng

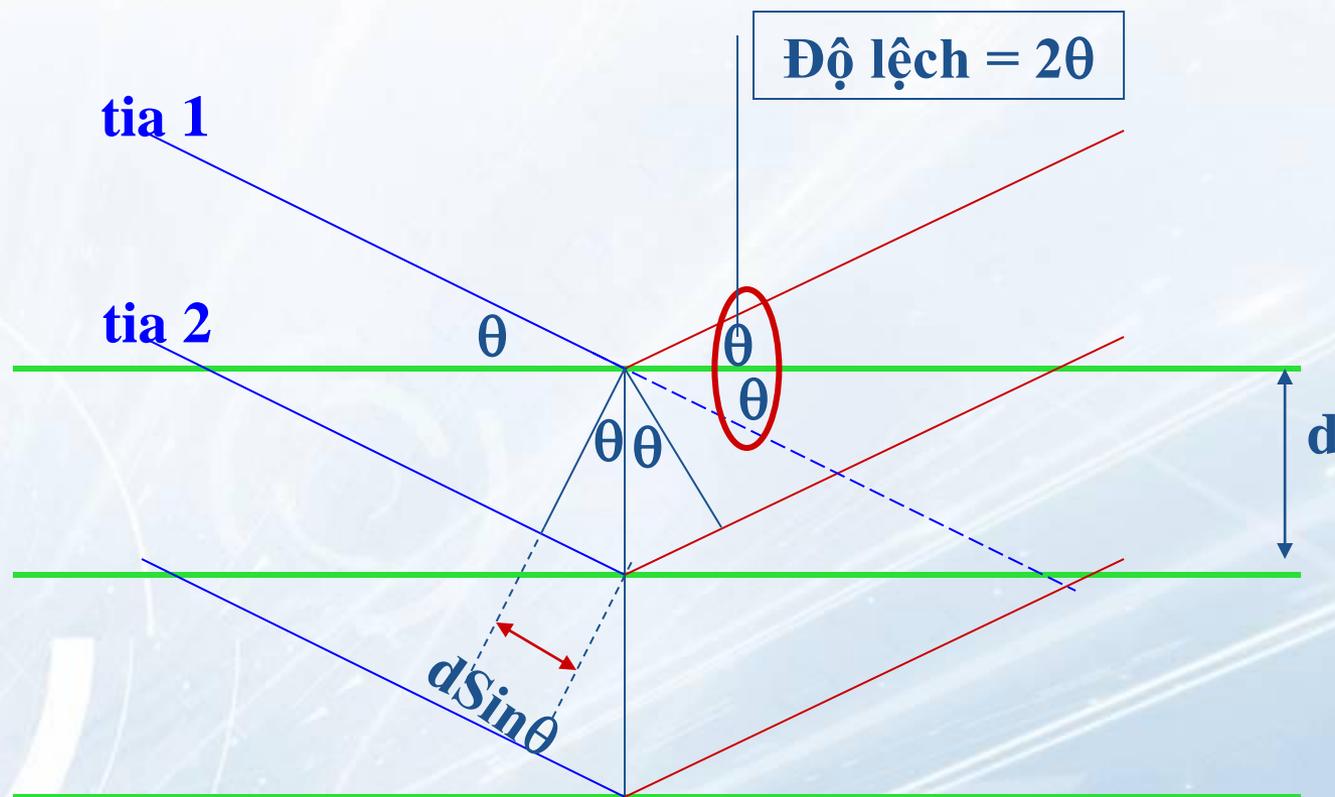
✓ Hệ lập phương:
$$\frac{1}{d_{hkl}^2} = \frac{h^2 + k^2 + l^2}{a^2}$$

✓ Hệ tứ phương:
$$\frac{1}{d_{hkl}^2} = \frac{h^2 + k^2}{a^2} + \frac{l^2}{c^2}$$

✓ Hệ trực giao:
$$\frac{1}{d_{hkl}^2} = \frac{h^2}{a^2} + \frac{k^2}{b^2} + \frac{l^2}{c^2}$$

NHIỄU XẠ TIA X

- Hiệu số đường đi giữa tia 1 và tia 2 = $2d \sin \theta$
- Điều kiện nhiễu xạ: $n\lambda = 2d \cdot \sin \theta$

TÍNH TOÁN CHO HỆ LẬP PHƯƠNG

$$n\lambda = 2d_{hkl} \sin \theta$$

$$\lambda = 2 \frac{d_{hkl}}{n} \sin \theta$$

$$\lambda = 2d_{nh nk nl} \sin \theta$$

$$\lambda = 2d_{hkl} \sin \theta$$

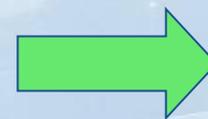
$$d_{hkl} = \frac{a}{\sqrt{h^2 + k^2 + l^2}}$$

VD: Cho bức xạ Cu K_α ($\lambda = 1.54 \text{ \AA}$)
trên mặt $d_{110} = 2.22 \text{ \AA}$

n	$\sin\theta$	θ	Mặt tinh thể
1	0.35	20.7°	Bậc 1 (110)
2	0.69	43.9°	Bậc 2 (110) Hoặc (220)

$$d_{220} = \frac{a}{\sqrt{8}}$$

$$d_{110} = \frac{a}{\sqrt{2}}$$

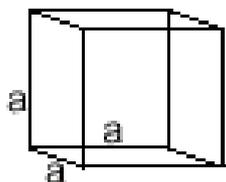

$$\frac{d_{220}}{d_{110}} = \frac{1}{2}$$

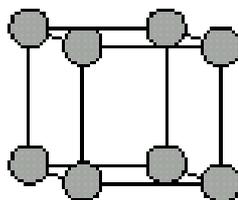
7 HỆ TÍNH THỂ VÀ 14 MẠNG

HỆ LẬP PHƯƠNG

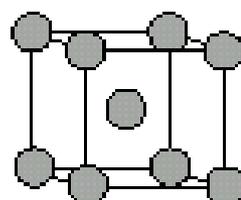
cubic
 $a=b=c$
 $\alpha=\beta=\gamma=90^\circ$

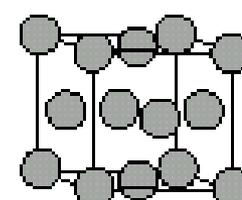
sc

bcc

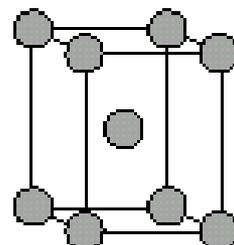
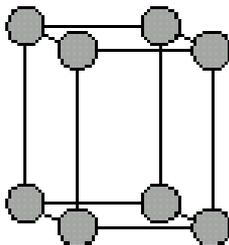
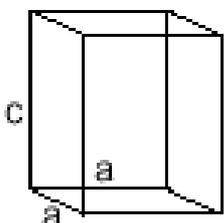

fcc

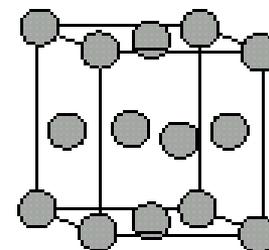
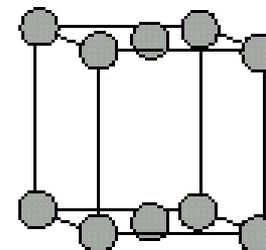
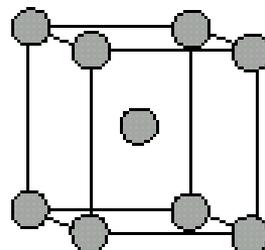
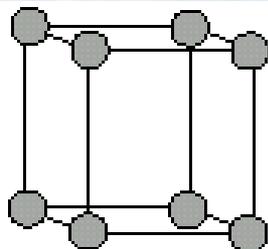
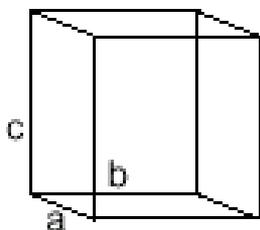
HỆ TỨ PHƯƠNG

tetragonal
 $a=b \neq c$
 $\alpha=\beta=\gamma=90^\circ$

HỆ TRỤC THOI

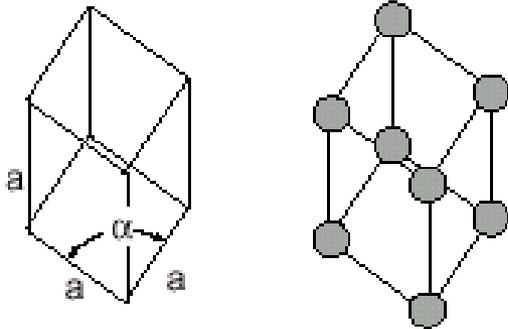
orthorhombic
 $a \neq b \neq c$
 $\alpha=\beta=\gamma=90^\circ$

7 HỆ TINH THỂ VÀ 14 MẠNG

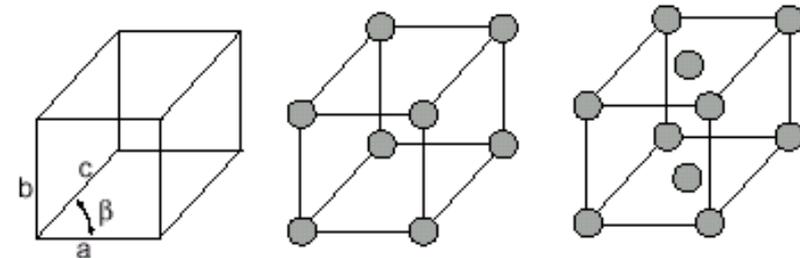
HỆ MẶT THOI

rhombohedral
 $a=b=c$
 $\alpha=\beta=\gamma\neq 90^\circ$

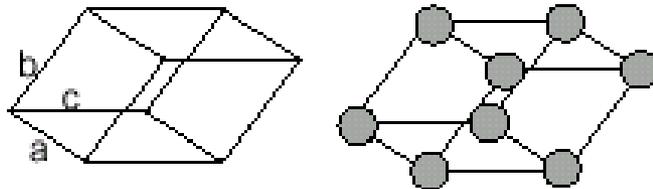
HỆ ĐƠN TÀ

monoclinic
 $a\neq b\neq c$
 $\alpha=\gamma=90^\circ\neq\beta$

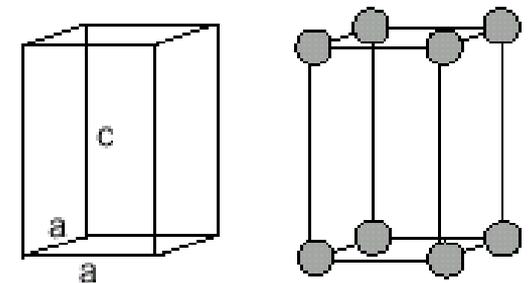
HỆ TAM TÀ

triclinic
 $a\neq b\neq c$
 $\alpha\neq\beta\neq\gamma\neq 90^\circ$

HỆ LỤC PHƯƠNG

hexagonal
 $a=b\neq c$
 $\alpha=\beta=90^\circ$
 $\gamma=120^\circ$

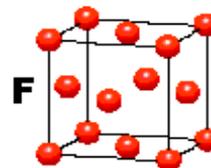
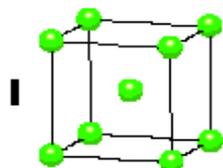
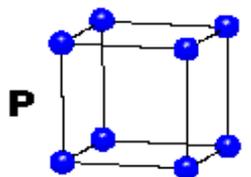

14 MẠNG TINH THỂ

CUBIC

$$a = b = c$$

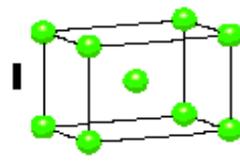
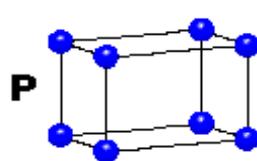
$$\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$$

TETRAGONAL

$$a = b \neq c$$

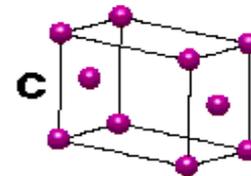
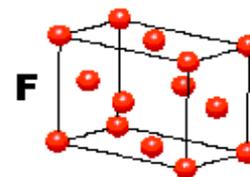
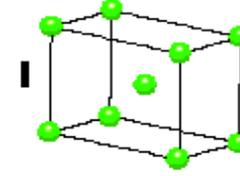
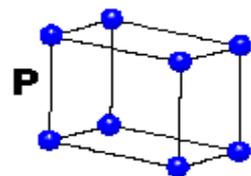
$$\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$$

ORTHORHOMBIC

$$a \neq b \neq c$$

$$\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$$

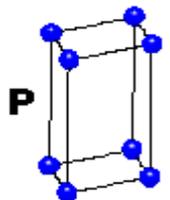

HEXAGONAL

$$a = b \neq c$$

$$\alpha = \beta = 90^\circ$$

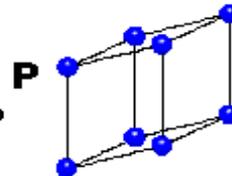
$$\gamma = 120^\circ$$

TRIGONAL

$$a = b = c$$

$$\alpha = \beta = \gamma \neq 90^\circ$$

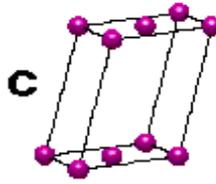
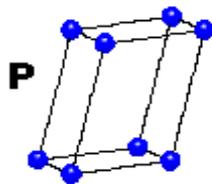

MONOCLINIC

$$a \neq b \neq c$$

$$\alpha = \gamma = 90^\circ$$

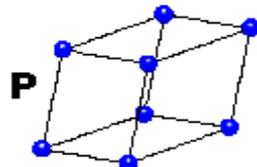
$$\beta \neq 120^\circ$$

TRICLINIC

$$a \neq b \neq c$$

$$\alpha \neq \beta \neq \gamma \neq 90^\circ$$

4 kiểu ô mạng cơ sở

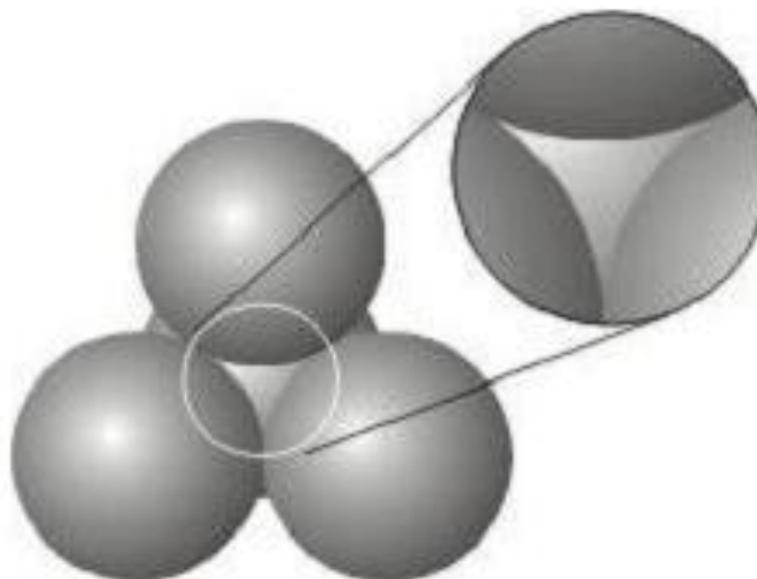
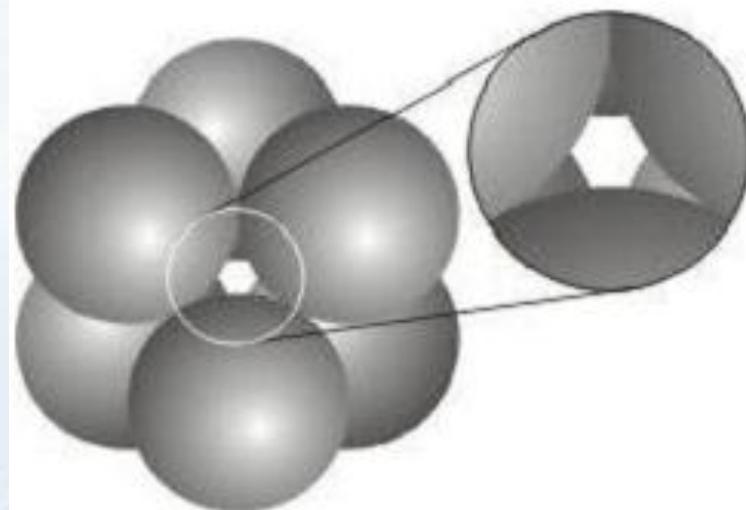
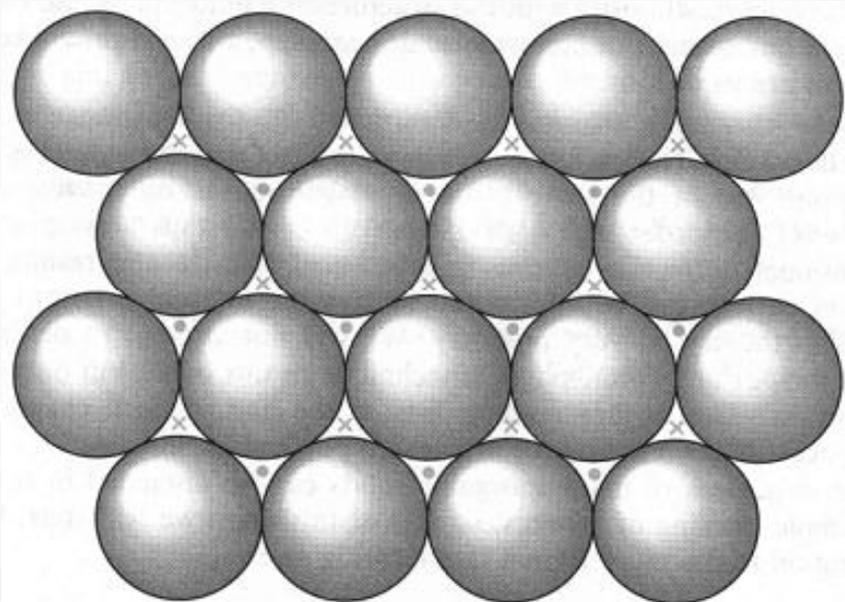
P : đơn giản

I : tâm thể

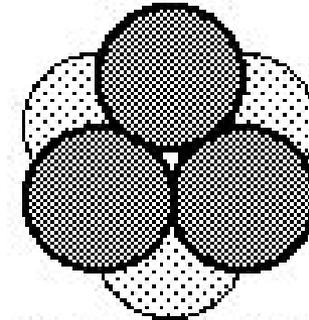
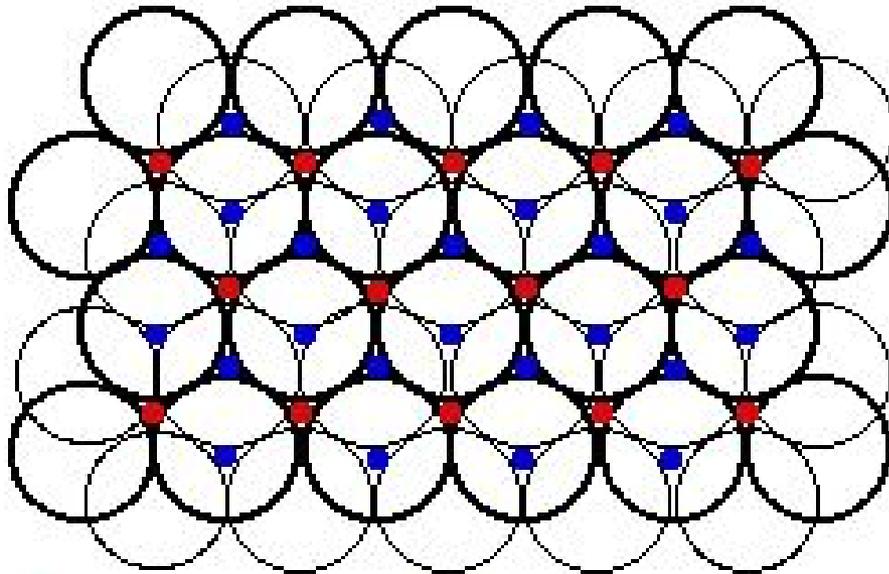
F : tâm mặt

C : tâm đáy

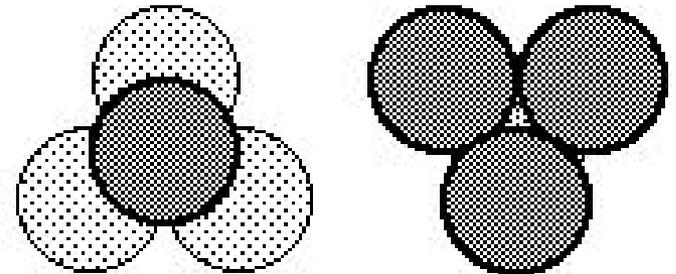
SỰ SẮP XẾP ĐẶC KHÍ

SỰ SẮP XẾP ĐẶC KHÍ

• lỗ trống bát diện

• lỗ trống tứ diện

SỰ SẮP XẾP ĐẶC KHÍT

- ❑ Các tiểu phân tạo nên tinh thể có xu hướng sắp xếp đặc khít nhất (năng lượng cực tiểu).
- Những tiểu phân cùng bán kính có hai kiểu sắp xếp đặc khít nhất trong không gian là:

Lập phương đặc khít - Fcc

Lớp thứ tư sẽ lặp lại vị trí nằm trên lớp thứ nhất. Chu kỳ sắp xếp là 1,2,3,1,2,3...

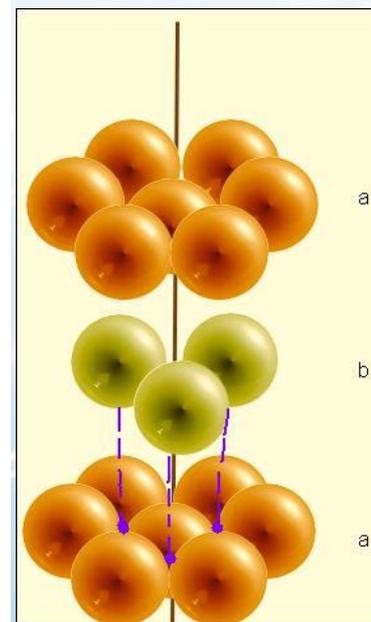
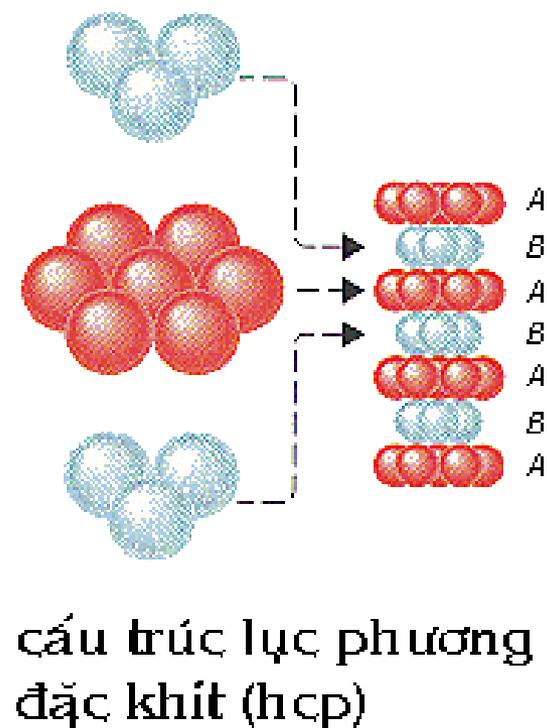
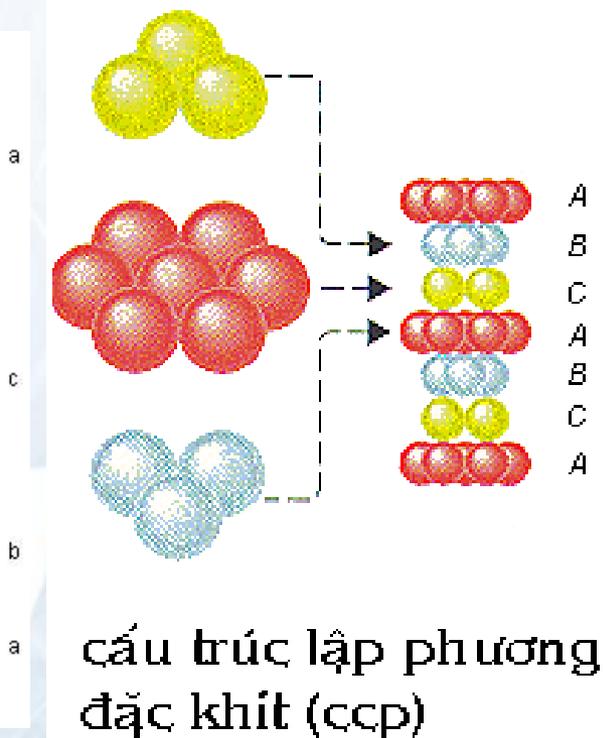
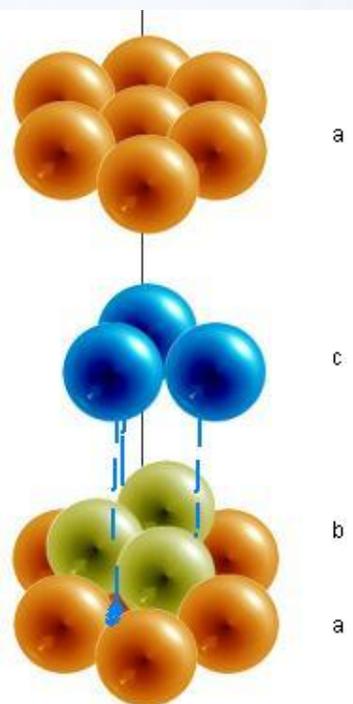
thường gặp ở các kim loại như Be, Co, Mg, Zn, hoặc He ở nhiệt độ thấp.

Lục phương đặc khít - Hcp

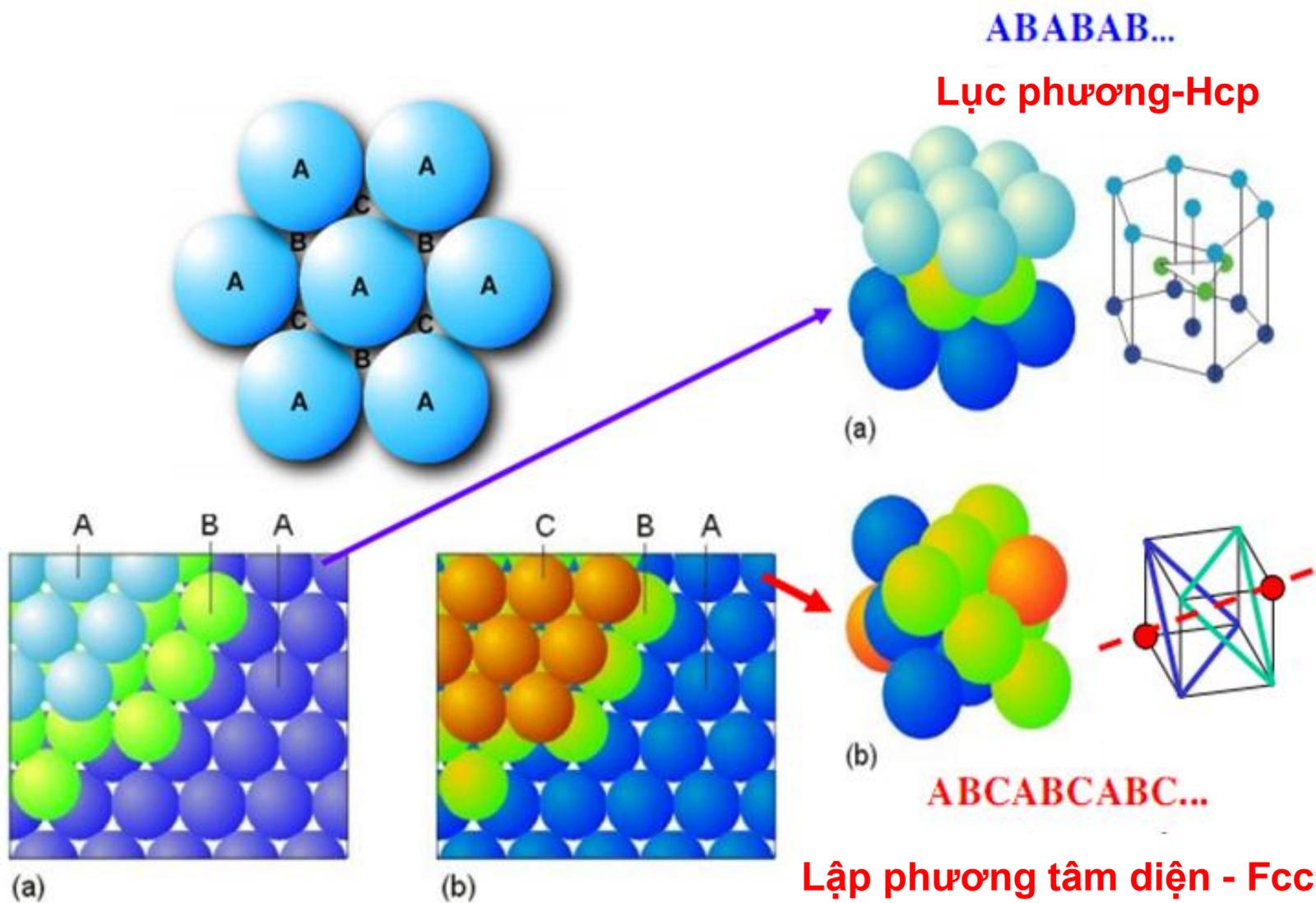
Chu kỳ sắp xếp là ba lớp (lớp thứ ba nằm trên lớp thứ nhất) 1,2,1,2...

thường gặp ở các kim loại Ag, Al, Au, Ca, Co, Cu, Ni, Pb, Pt.

SỰ SẮP XẾP ĐẶC KHÍT

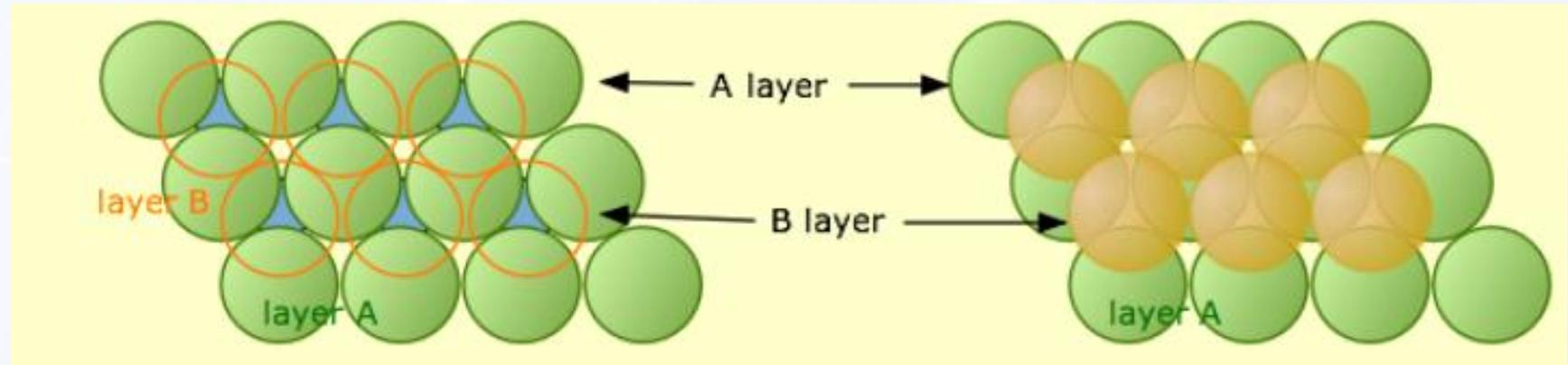

SỰ SẮP XẾP ĐẶC KHÍT

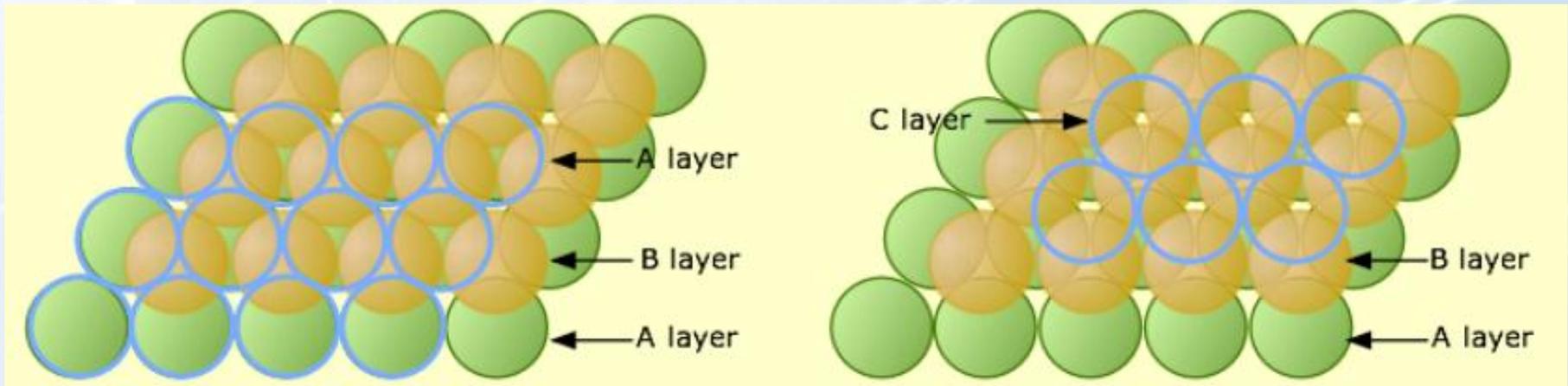

SỰ SẮP XẾP ĐẶC KHÍT

Lớp thứ nhất

Lớp thứ hai

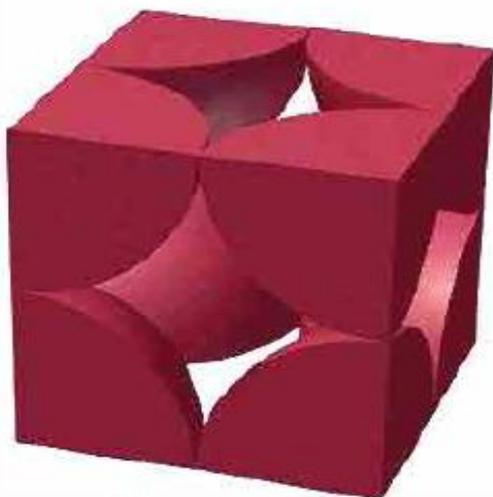
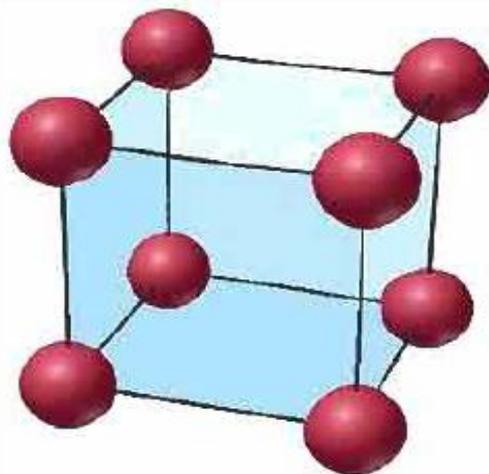

HCP

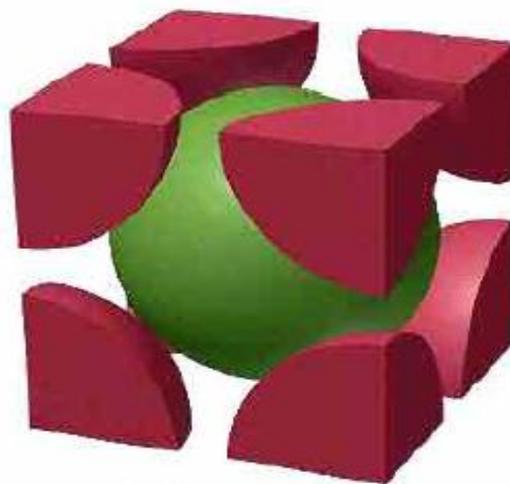
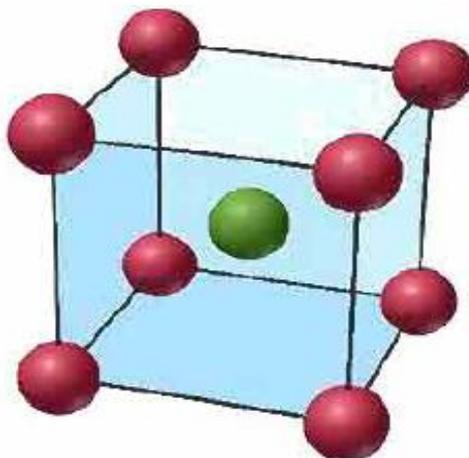
FCC

CÁC CẤU TRÚC LẬP PHƯƠNG

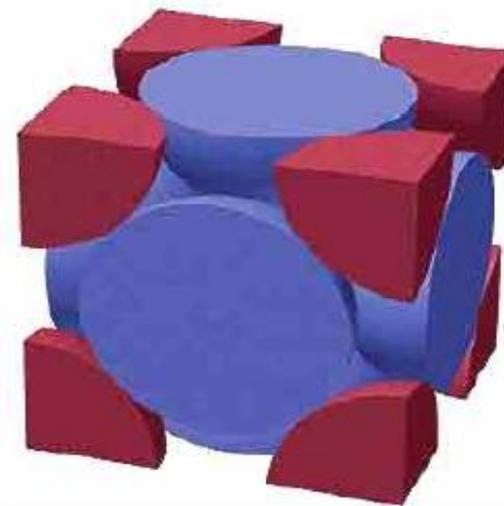
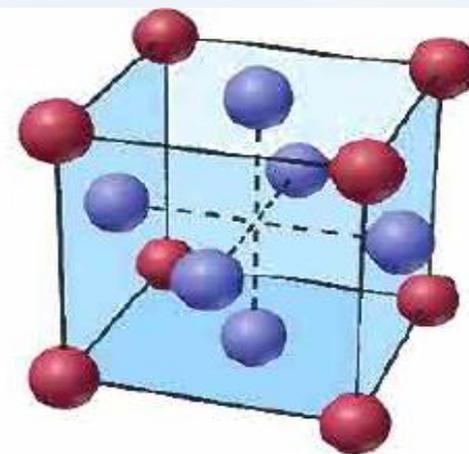
SC

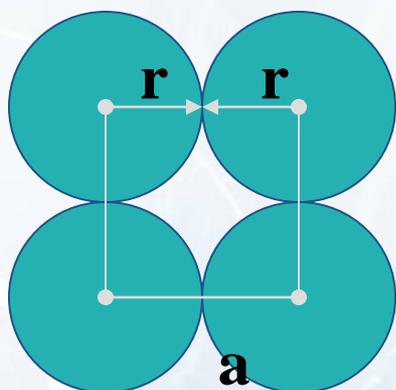
BCC

FCC

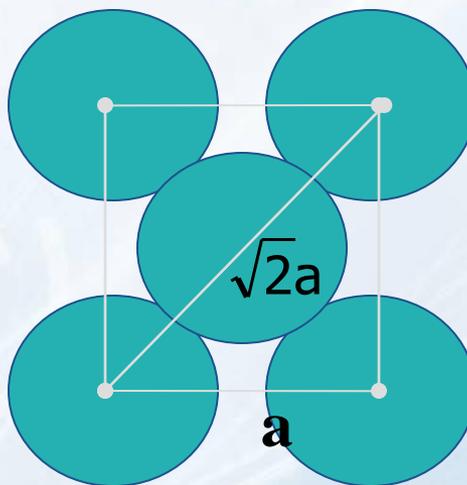

THÔNG SỐ MẠNG VÀ BÁN KÍNH

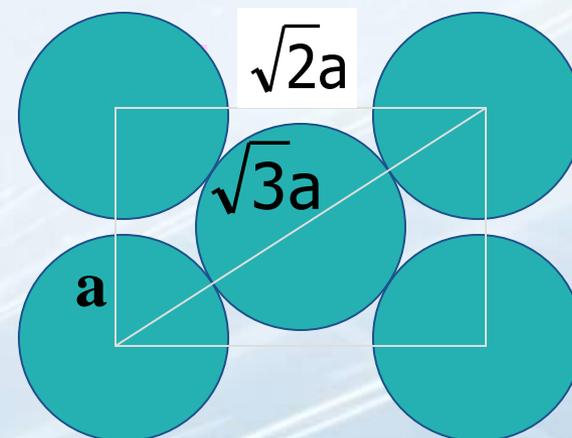
$$a = 2r$$

Lập phương
đơn giản sc

$$\sqrt{2}a = 4r$$

Lập phương
tâm diện fcc

$$\sqrt{3}a = 4r$$

Lập phương
tâm khối bcc

ĐẶC TRƯNG CỦA CÁC CẤU TRÚC

	sc	bcc	fcc
Thể tích ô mạng	a^3	a^3	a^3
Số nguyên tử nguyên vẹn trong một ô mạng	1	2	4
Khoảng cách đến lân cận gần nhất thứ nhất ($2r$)	a	$\frac{a\sqrt{3}}{2}$	$\frac{a}{\sqrt{2}}$
Số lân cận gần nhất thứ nhất	6	8	12
Khoảng cách đến lân cận gần nhất thứ hai	$a\sqrt{2}$	a	a
Số lân cận gần nhất thứ hai	12	6	6

CẤU TRÚC TỈNH THỂ MỘT SỐ KIM LOẠI

Diagram illustrating the crystal structures of various metals, categorized by groups (IA, 2A, 3B, 4B, 5B, 6B, 7B, 8B, 1B, 2B, 3A, 4A, 5A, 6A, 7A, 8A).

Legend:

- Hexagonal close-packed (Green)
- Face-centered cubic (Light Green)
- Body-centered cubic (Blue)
- Other structures (see caption) (Orange)

IA	2A	3B	4B	5B	6B	7B	8B	1B	2B	3A	4A	5A	6A	7A	8A
	Be														
Li	Mg									Al					
Na		Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co	Ni	Cu	Zn	Ga			
K	Ca	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	In	Sn		
Rb	Sr														
Cs	Ba	La	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir	Pt	Au	Hg	Tl	Pb		

Ví dụ: Hãy xác định mật độ đặc khít (PD: Packing Density) của các hệ lập phương tâm thể SC, BCC, FCC, HCP giả sử các nguyên tử được xem như những quả cầu cứng.

Giải: Với BCC

$$\text{PD} = \frac{\text{thể tích các nguyên tử trong ô mạng}}{\text{thể tích ô mạng}}$$

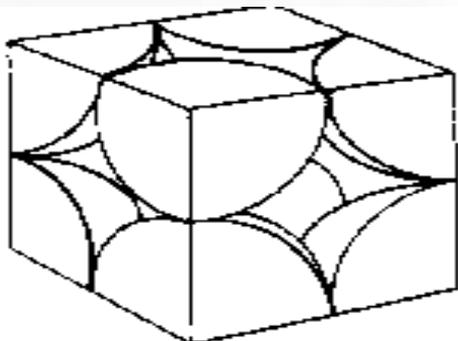
Với cấu trúc BCC

$$a\sqrt{3} = 4r \Rightarrow a = (4r) / \sqrt{3}$$

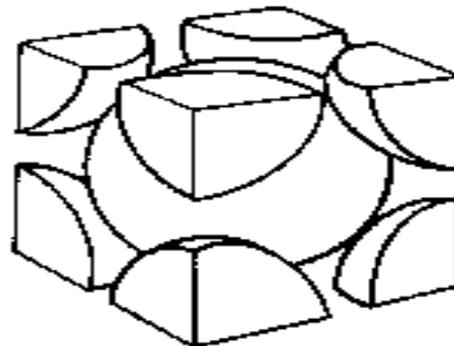
$$\Rightarrow a^3 = (64r^3) / 3$$

$$\begin{aligned} \text{PD} &= \frac{(8\pi r^3) / 3}{a^3} = \frac{(8\pi r^3) / 3}{(64r^3) / 3\sqrt{3}} \\ &= \frac{24\sqrt{3}\pi r^3}{3 \times 64r^3} = \frac{\sqrt{3}\pi}{8} = 0,68 = \mathbf{68\%} \end{aligned}$$

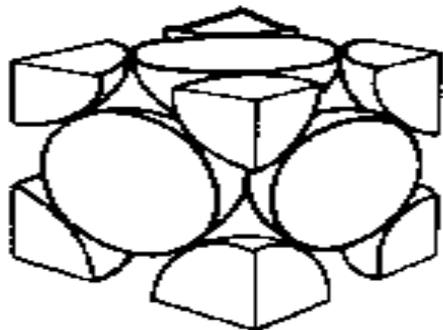
ĐỘ ĐẶT KHÍT CỦA CÁC MẠNG

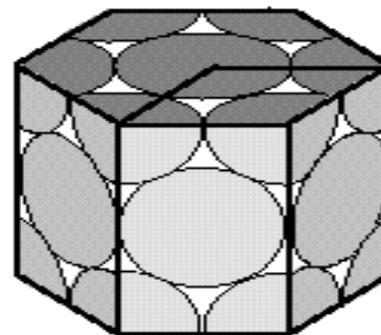
lập phương đơn giản sc
(độ đặc khít 52%,
số phối trí 6)

lập phương tâm thể bcc
(độ đặc khít 68%,
số phối trí 8)

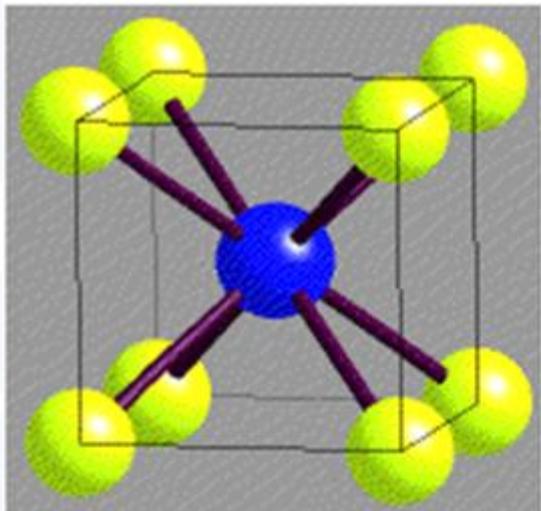
lập phương tâm diện fcc
có sắp xếp lập phương đặc
khít ccp (độ đặc khít 74%,
số phối trí 12)

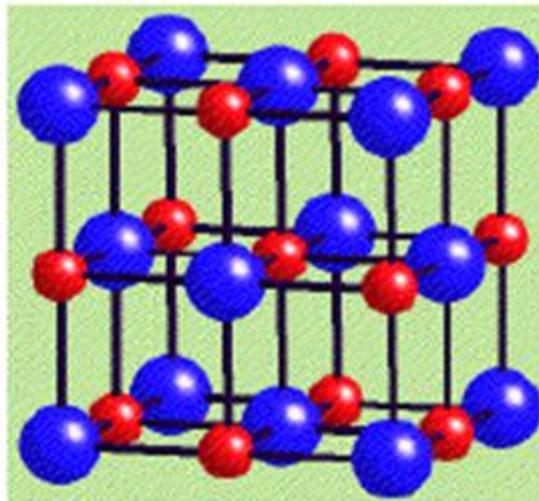
hệ lục phương có sắp xếp
lục phương đặc khít hcp
(độ đặc khít 74%, số phối
trí 12)

MỘT SỐ TÍNH THỂ ION THƯỜNG GẶP

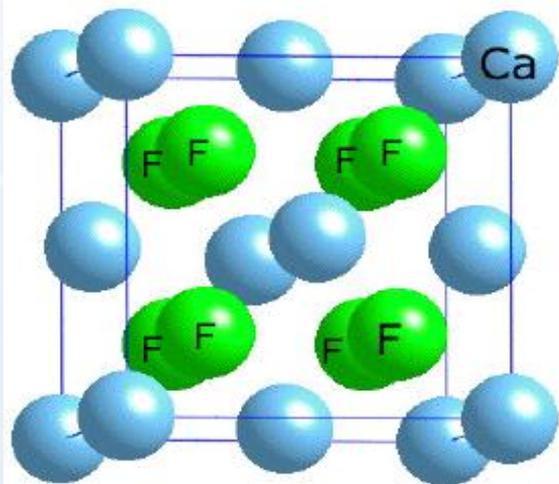
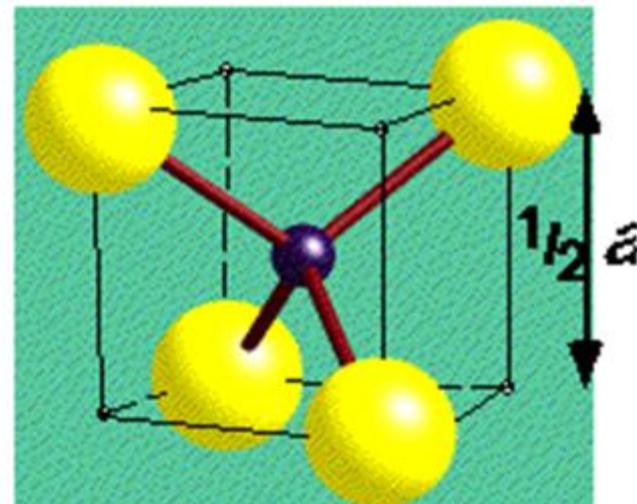
CsCl

NaCl

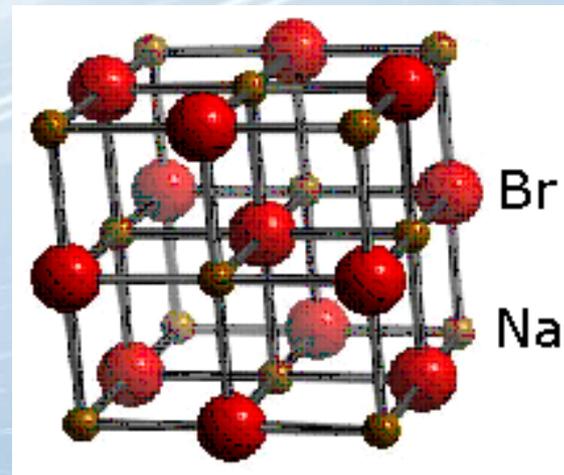

ZnS

CaF₂

NaBr

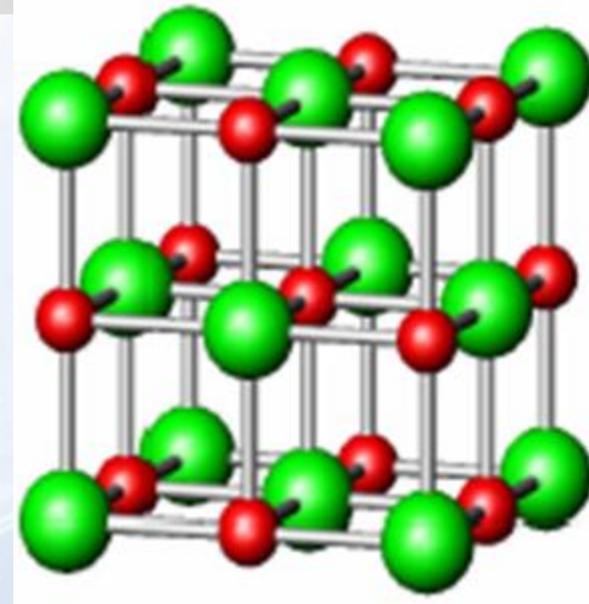
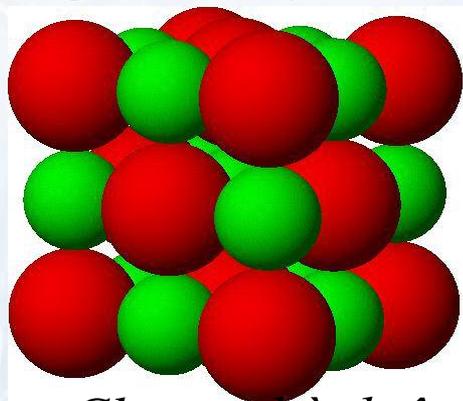
Tương quan giữa cấu trúc và tỉ lệ bán kính trong tinh thể ion

Tỉ lệ bán kính	Số phối trí	Kiểu cấu trúc bậc hai (kiểu AB)
$r_+/r_- = 1$	12	Chưa được biết
$0,732 < r_+/r_- < 1$	8	CsCl
$0,414 < r_+/r_- < 0,732$	6	NaCl
$0,225 < r_+/r_- < 0,414$	4	ZnS

Kiểu tinh thể NaCl

Kiểu tinh thể NaCl :

✓ Trong cấu trúc kiểu NaCl, các cation và các anion nằm liền kề nhau trên cạnh của ô mạng. Như vậy $a = 2(r_C + r_A)$

✓ Các anion Cl^- tạo thành ô mạng *fcc*.

$$R_{\text{Na}^+} = 1,02\text{\AA} \quad R_{\text{Cl}^-} = 1,81\text{\AA}$$

Tỉ lệ bán kính = **0,563**

Do đó Na có phối trí bát diện

Vì vậy 100% vị trí bát diện bị chiếm.

Số phối trí của Na = 6; số phối trí của Cl = 6.

$$R_C/R_A = 0,414$$

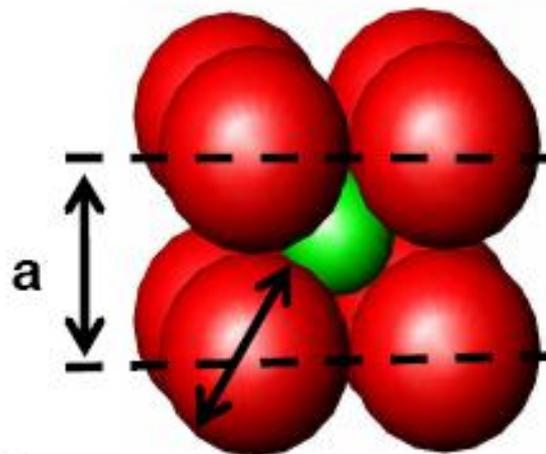
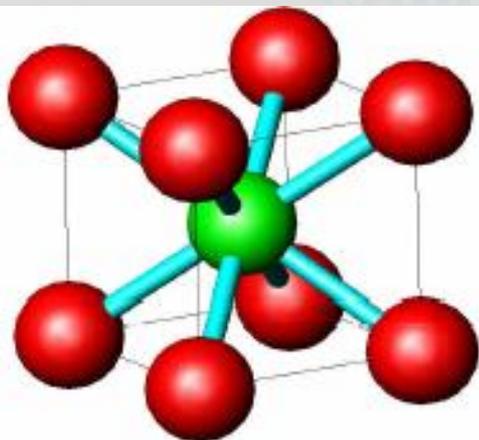
Một số tinh thể có cấu trúc NaCl

	$a(\text{Å})$		$a(\text{Å})$
MgO	4.213	MgS	5.200
CaO	4.8105	CaS	5.6948
SrO	5.160	SrS	6.020
BaO	5.539	BaS	6.386
TiO	4.177	α MnS	5.224
MnO	4.445	MgSe	5.462
FeO	4.307	CaSe	5.924
CoO	4.260	SrSe	6.246
NiO	4.1769	BaSe	6.600
CdO	4.6953	CaTe	6.356
SnAs	5.7248	SrTe	6.660
TiC	4.3285	BaTe	7.00
UC	4.955	LaN	5.30

Một số tinh thể có cấu trúc NaCl

	$a(\text{Å})$		$a(\text{Å})$
LiF	4.0270	KF	5.347
LiCl	5.1396	KCl	6.2931
LiBr	5.5013	KBr	6.5966
LiI	6.00	KI	7.0655
LiH	4.083	RbF	5.6516
NaF	4.64	RbCl	6.5810
NaCl	5.6402	RbBr	6.889
NaBr	5.9772	RbI	7.342
NaI	6.473	AgF	4.92
NaH	4.890	AgCl	5.549
ScN	4.44	AgBr	5.7745
TiN	4.240		
UN	4.890		

Kiểu cấu trúc CsCl

$$R_C/R_A = 0,732$$

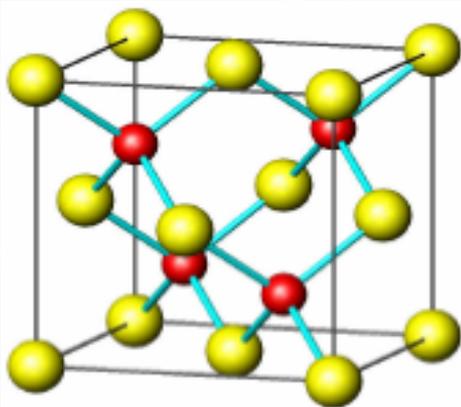
Kiểu cấu trúc CsCl: thuộc về kiểu cấu trúc CsCl có các tinh thể CsCl , CsBr , CsI , NH_4Cl , NH_4Br , NH_4I , TlCl , TlBr , TlI (đỏ), TlSb

Trong kiểu tinh thể CsCl , các ion nằm liền kề nhau theo đường chéo chính của khối lập phương. Tương quan giữa thông số mạng a và các bán kính ion được cho bởi biểu thức: $a\sqrt{3} = 2[r^- + r^+]$

Một số tinh thể có cấu trúc kiểu CsCl

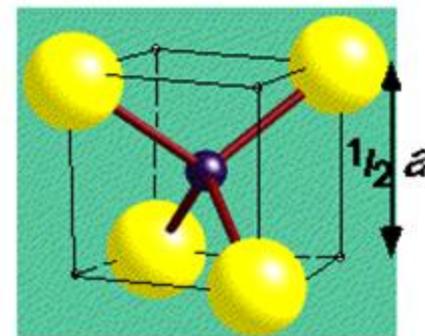
	$a(\text{Å})$		$a(\text{Å})$
CsCl	4.123	CuZn	2.945
CsBr	4.286	CuPd	2.988
CsI	4.5667	AuMg	3.259
CsCN	4.25	AuZn	3.19
NH ₄ Cl	3.8756	AgZn	3.156
NH ₄ Br	4.0594	LiAg	3.168
TlCl	3.8340	AlNi	2.881
TlBr	3.97	LiHg	3.287
TlI	4.198	MgSr	3.900

Cấu trúc ZnS (Sphalerit)

$$\rho = R_C/R_A = 0,225$$

ZnS 4:4

Các anion tạo thành ô mạng fcc. Bán kính $Zn^{2+} = 0,6\text{\AA}$, bán kính $S^{2-} = 1.84\text{\AA}$; tỉ lệ bán kính = 0.33 nên Zn có phối trí tứ diện.

Có 2 lỗ trống tứ diện ứng với 1 anion, nên trong công thức của ZnS chỉ có 50% vị trí tứ diện bị chiếm chỗ.
Số phối trí của Zn = 4; số phối trí của S = 4.

Lưu ý là các lỗ trống tứ diện bị chiếm nằm đối diện nhau theo đường chéo để làm giảm tối đa lực đẩy cation-cation.

$$a\sqrt{3} = 4[r^- + r^+]$$

Một số tinh thể có cấu trúc kiểu sphalerit ZnS

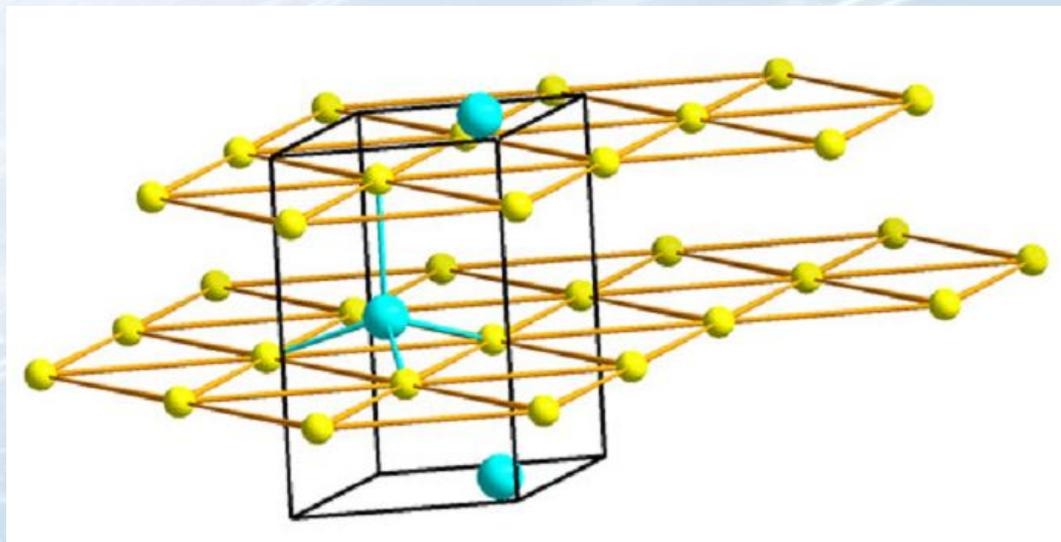
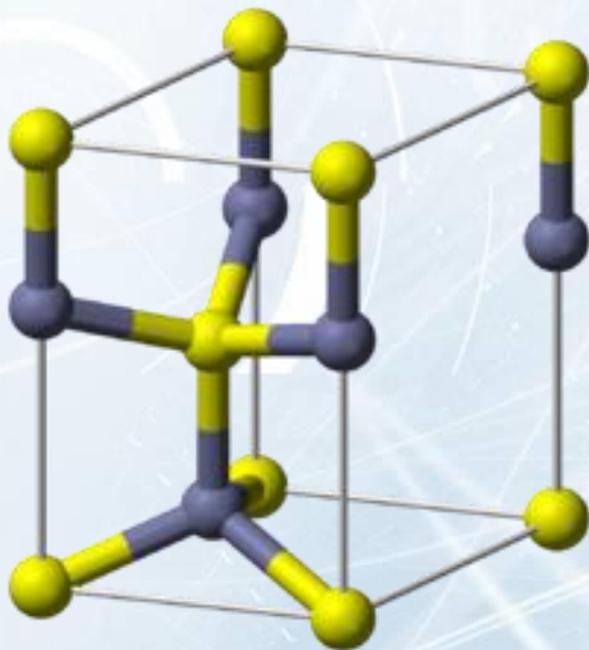
	$a(\text{Å})$		$a(\text{Å})$
β -CdS	5.818	BN	3.616
CdSe	6.077	BP	4.538
CdTe	6.481	BA _s	4.777
HgS	5.8517	AlP	5.451
HgSe	6.085	AlAs	5.662
HgTe	6.453	AlSb	6.1347

Cấu trúc ZnS (Wurtzite)

Cấu trúc lục phương của ion S^{2-} , ion Zn^{2+} nằm trong lỗ trống tứ diện của ion S^{2-}

$$a = b = 3.82 \text{ \AA} = 382 \text{ pm}$$

$$c = 6.26 \text{ \AA} = 626 \text{ pm}$$

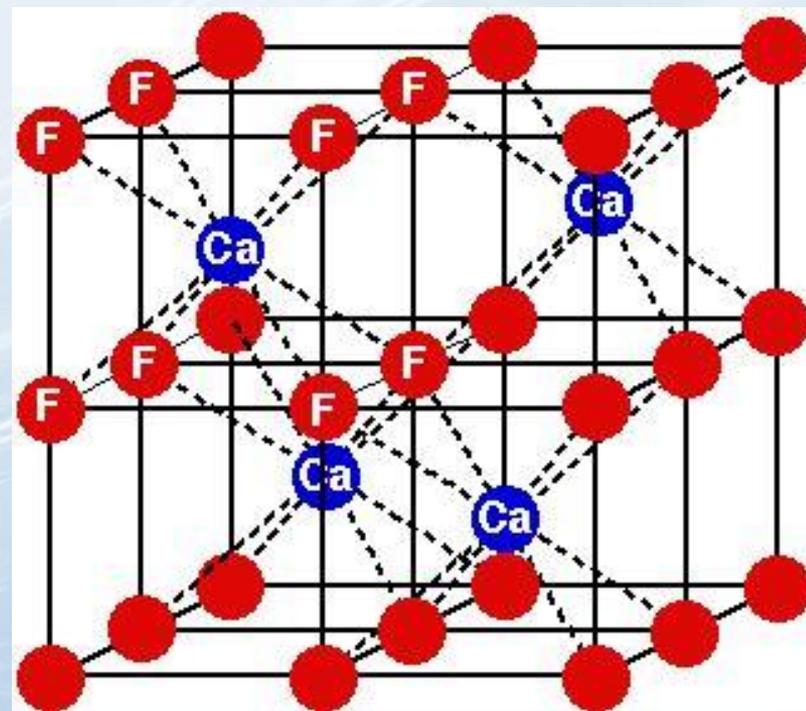
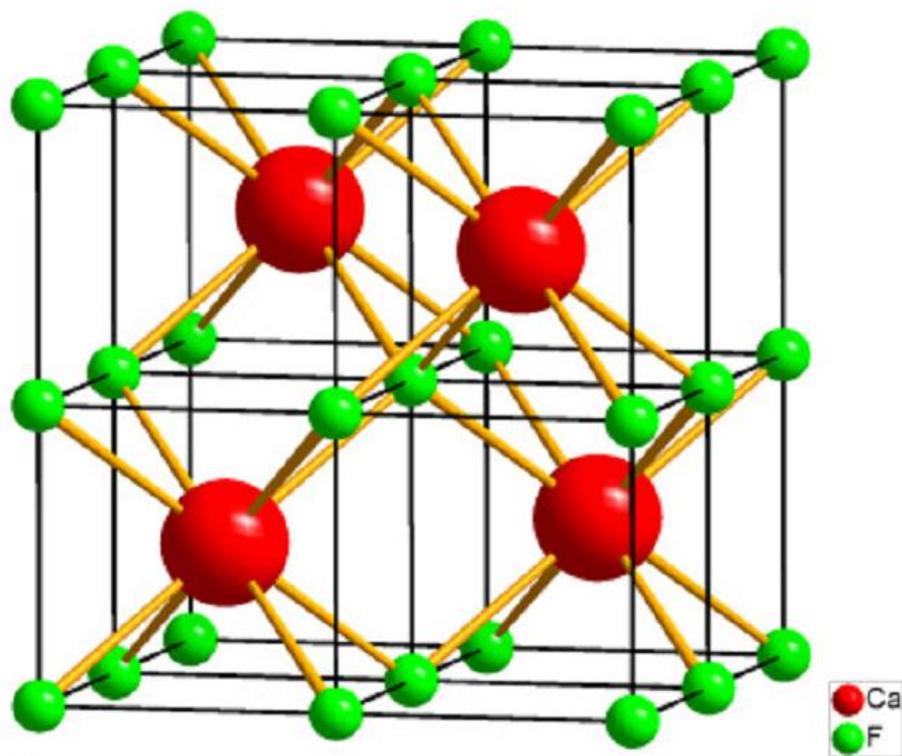
Một số tinh thể có cấu trúc kiểu wurtzit ZnS

	$a(\text{Å})$	$c(\text{Å})$	u	c/a
ZnO	3.2495	5.2069	0.345	1.602
ZnS	3.811	6.234		1.636
ZnSe	3.98	6.53		1.641
ZnTe	4.27	6.99		1.637
BeO	2.698	4.380	0.378	1.623
CdS	4.1348	6.7490		1.632
CdSe	4.30	7.02		1.633
MnS	3.976	6.432		1.618
MnSe	4.12	6.72		1.631

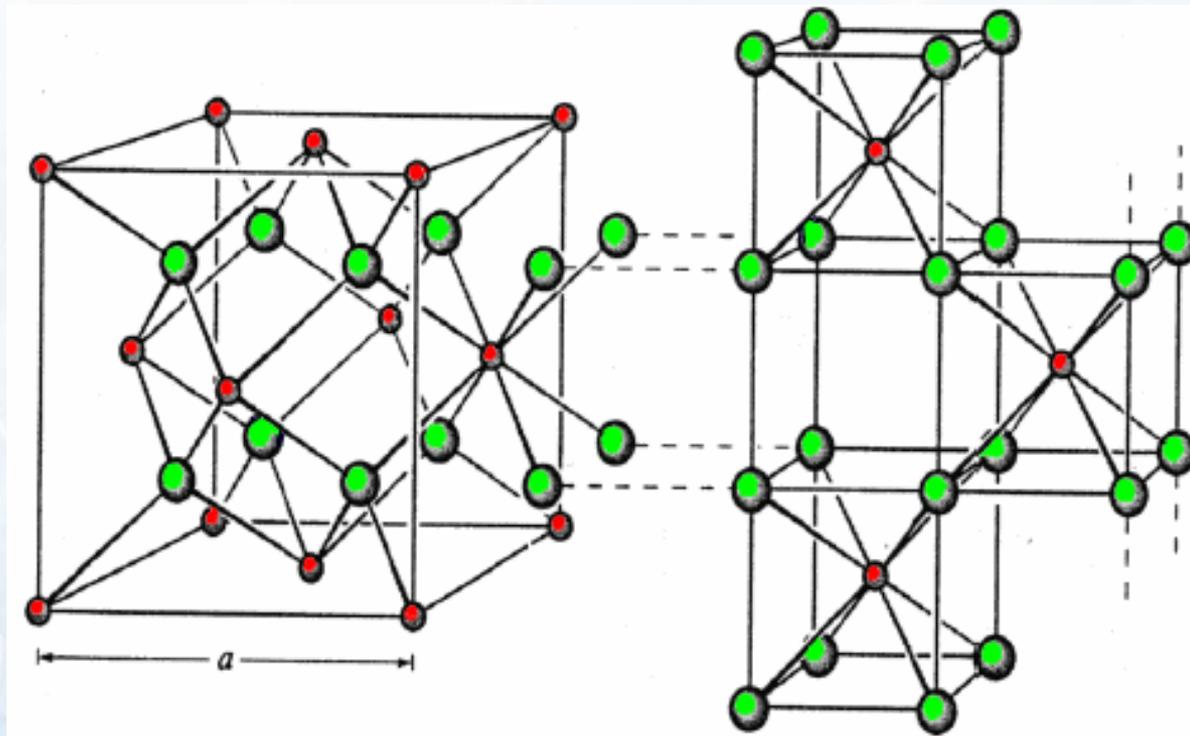
Tỉ lệ c/a lý tưởng của hcp là $2\sqrt{\frac{2}{3}} = 1,633$

Kiểu cấu trúc CaF_2

- Bán kính ion của Ca^{2+} là $1,12\text{\AA}$; của ion F^- là $1,31\text{\AA}$; tỉ lệ bán kính là **0,85**.
- Số phối trí của Ca^{2+} là 8, còn số phối trí của F^- là 4

Kiểu cấu trúc CaF_2

- Các ion Ca^{2+} chiếm phân nửa số lỗ trống bát diện
- Các ion F^- chiếm tất cả các lỗ trống tứ diện

Một số tinh thể có cấu trúc fluorit CaF_2

	$a(\text{Å})$		$a(\text{Å})$
CaF_2	5.4626	PbO_2	5.349
SrF_2	5.800	CeO_2	5.4110
SrCl_2	6.9767	PrO_2	5.392
BaF_2	6.2001	ThO_2	5.600
BaCl_2	7.311	PaO_2	
CdF_2	5.3895	UO_2	5.372
HgF_2	5.5373	NpO_2	5.4334
EuF_2	5.836	PuO_2	5.386
$\beta\text{-PbF}_2$	5.940	AmO_2	5.376
		CmO_2	5.3598

Kiểu cấu trúc TiO_2 , CdI_2 , Cs_2O

Cấu trúc tứ phương

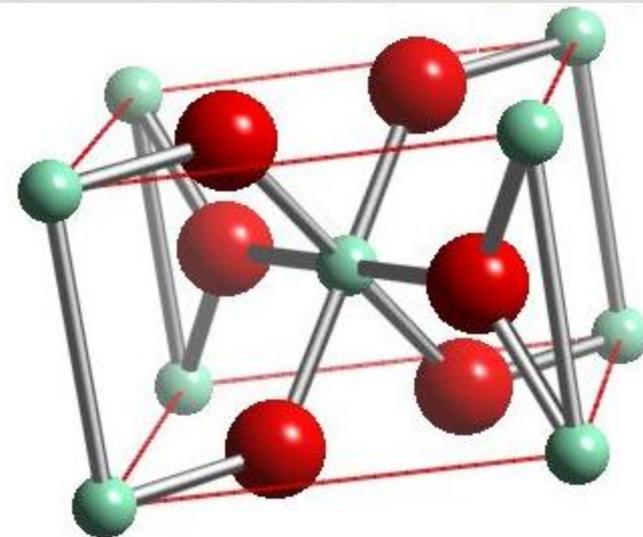
$a = b = 4.594 \text{ \AA}$

$c = 2.958 \text{ \AA}$

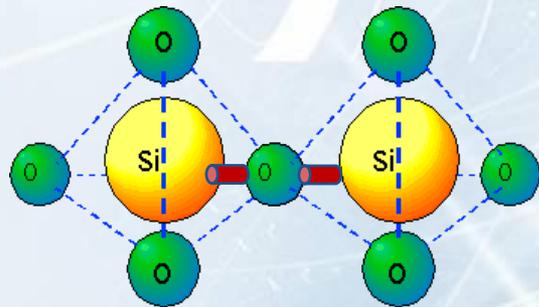
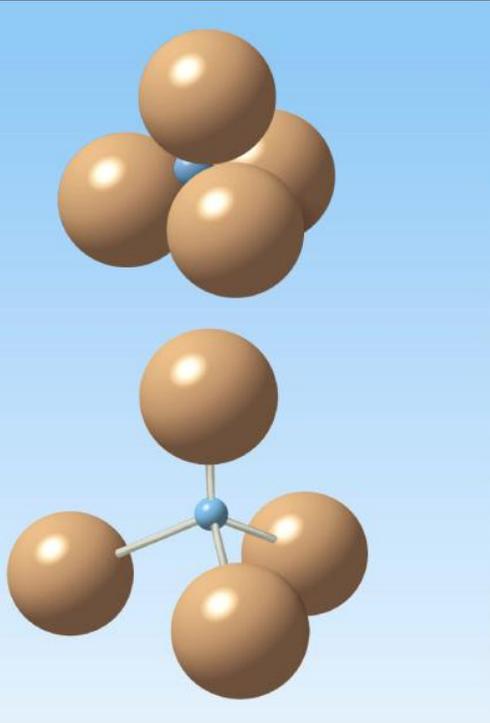
Ti tại vị trí $(0, 0, 0)$

O tại vị trí $(0.3053, 0.3053, 0)$

Các chất có cùng cấu trúc là:
 CrO_2 , GeO_2 , IrO_2 , PbO_2 , RuO_2

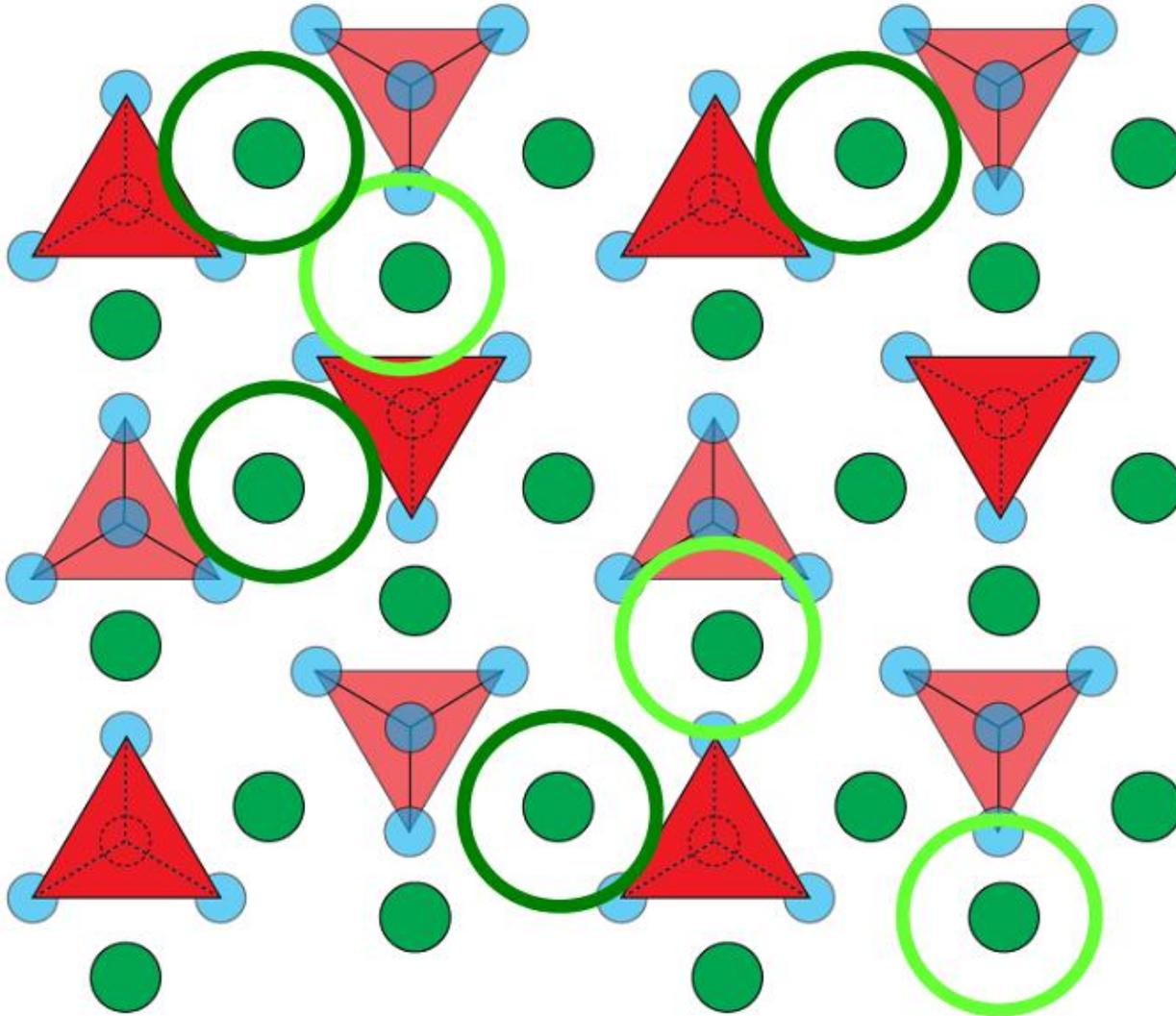
Cấu trúc Silicat

Phân loại cấu trúc silicat:

- + **Silicat đảo** (lone tetrahedron) - $[\text{SiO}_4]^{4-}$, như olivin.
- + **Silicat đảo kép** (2 tứ diện) - $[\text{Si}_2\text{O}_7]^{6-}$, như epidot, nhóm melilit.
- + **Silicat vòng** - $[\text{Si}_n\text{O}_{3n}]^{2n-}$, như nhóm tourmalin.
- + **Silicat mạch đơn** - $[\text{Si}_n\text{O}_{3n}]^{2n-}$, như nhóm pyroxen.
- + **Silicat mạch đôi** - $[\text{Si}_{4n}\text{O}_{11n}]^{6n-}$, như nhóm amphibol.
- + **Silicat lớp** - $[\text{Si}_{2n}\text{O}_{5n}]^{2n-}$, như nhóm mica và sét.
- + **Silicat khung** - $[\text{Al}_x\text{Si}_y\text{O}_{2(x+y)}]^{x-}$, như thạch anh, fenspat, zeolit.

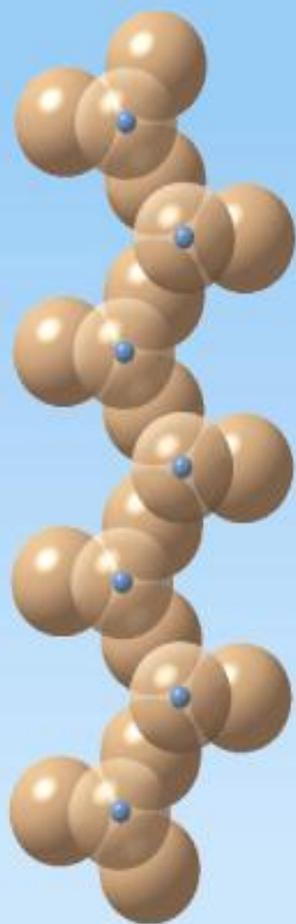
Cấu trúc Silicat

Olivin
 $(\text{Mg, Fe})_2\text{SiO}_4$

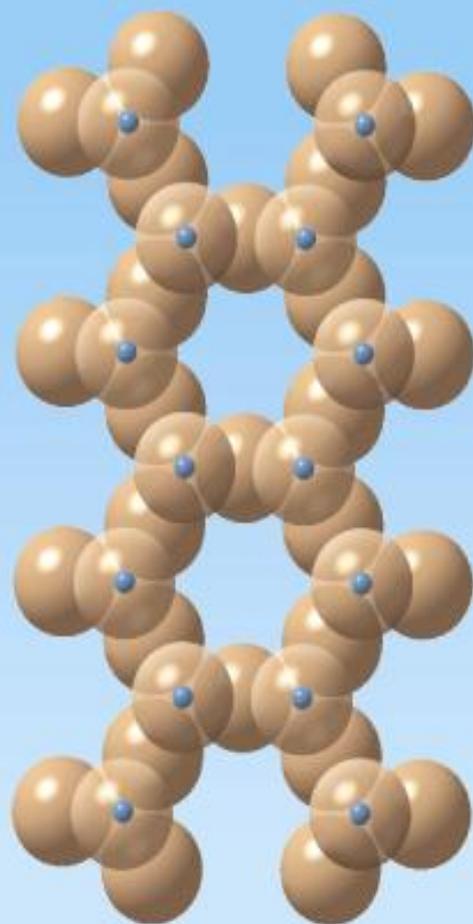

Cấu trúc Silicat

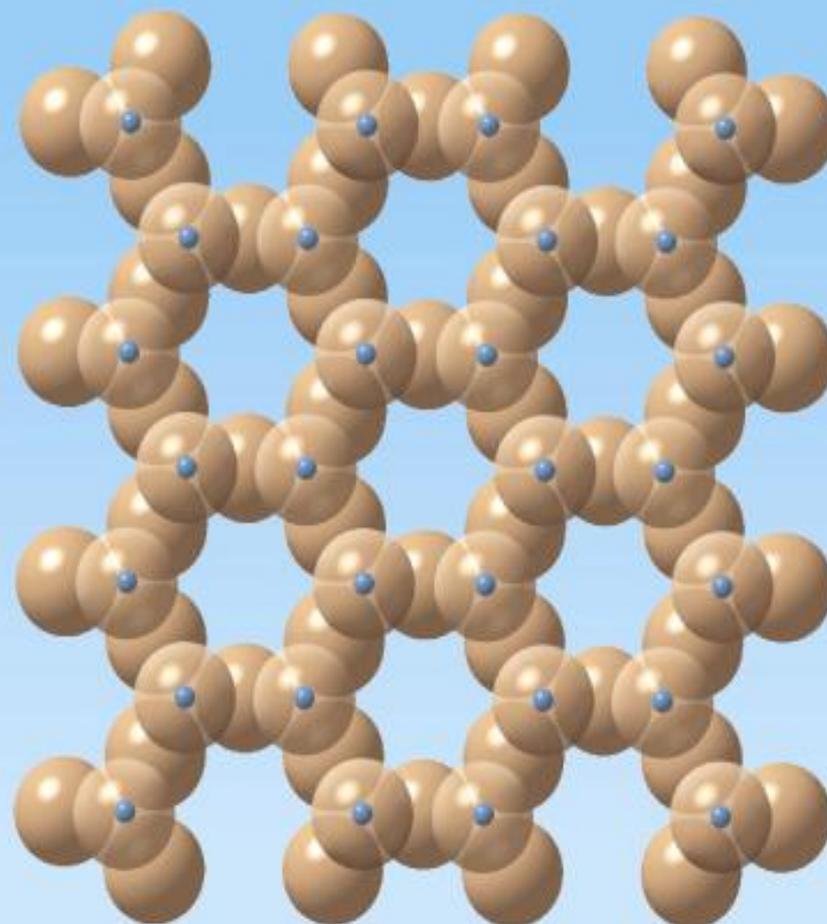
A. Single chains

Pyroxen

B. Double chains

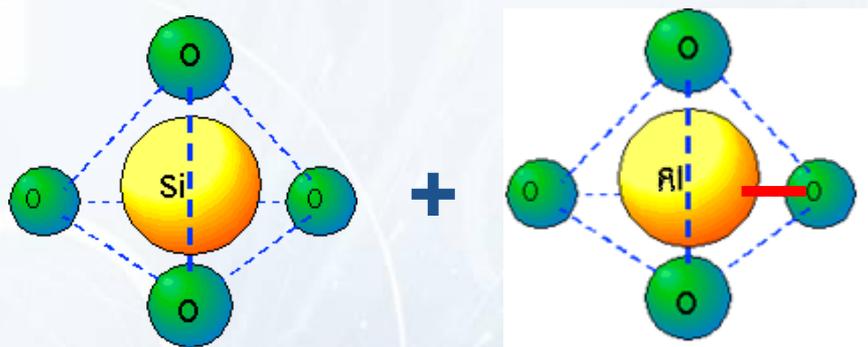
Amphibol

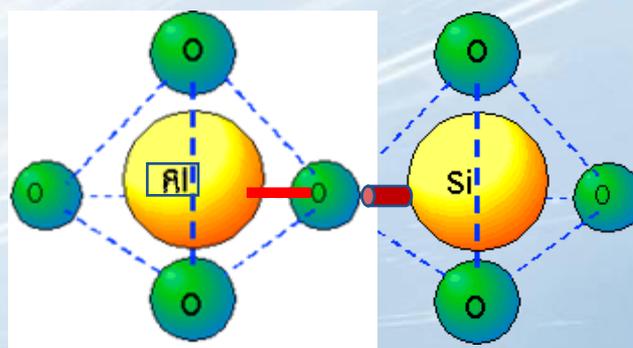
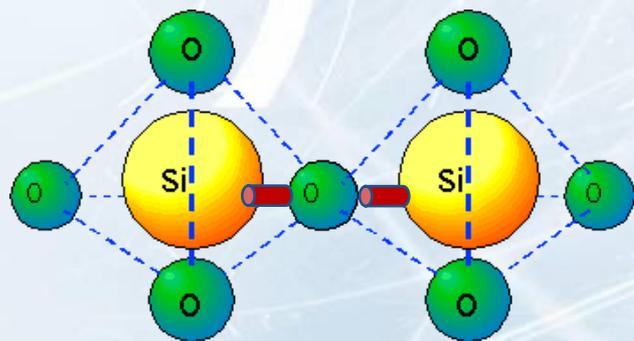
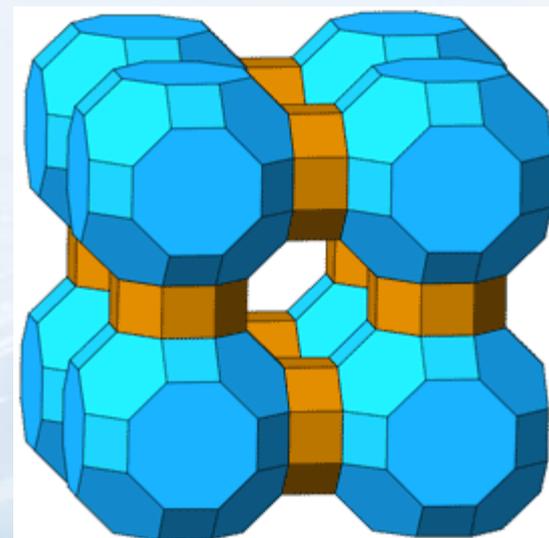
C. Sheet structures

Mica

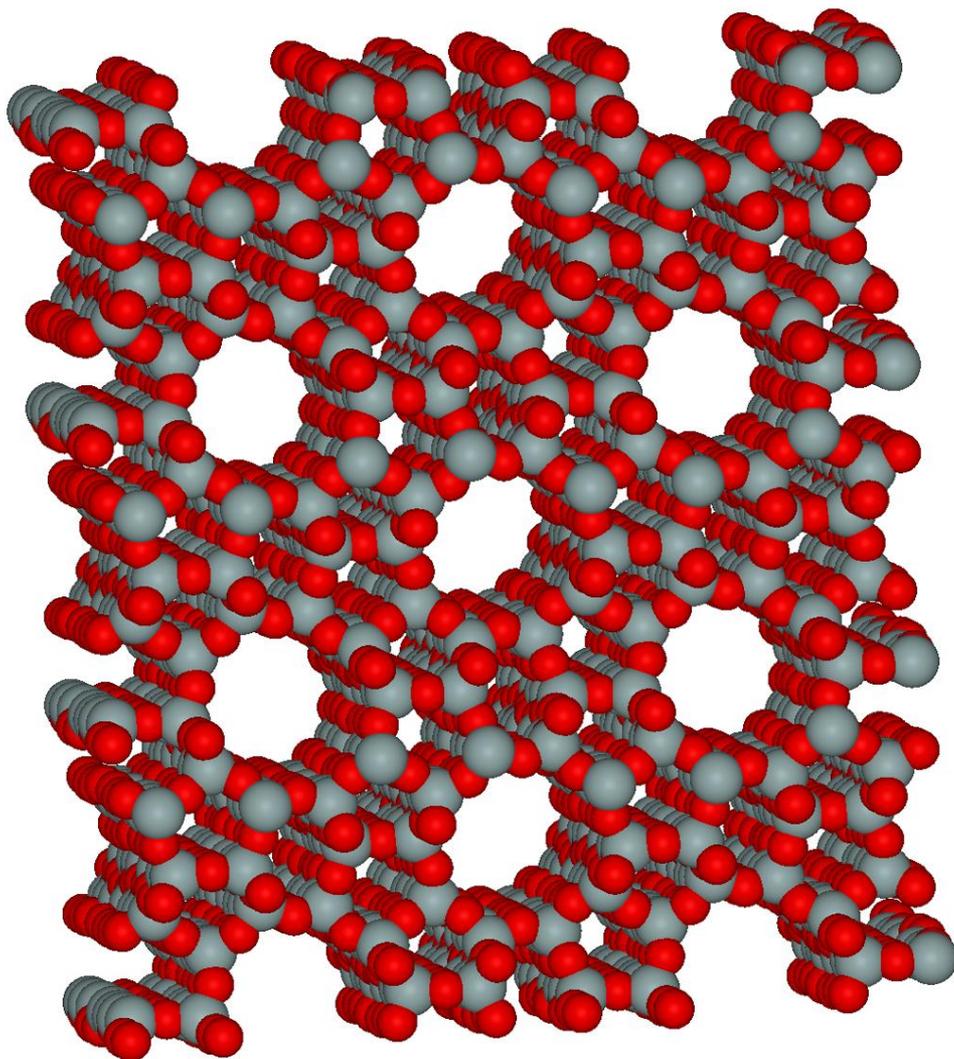
Cấu trúc Zeolite

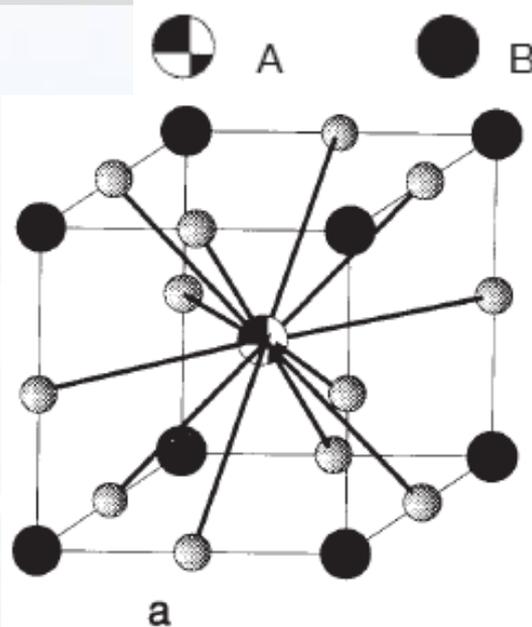
=

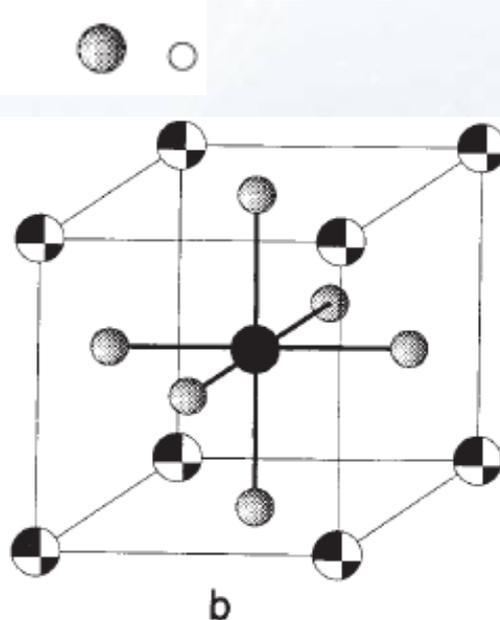
Cấu trúc Zeolite

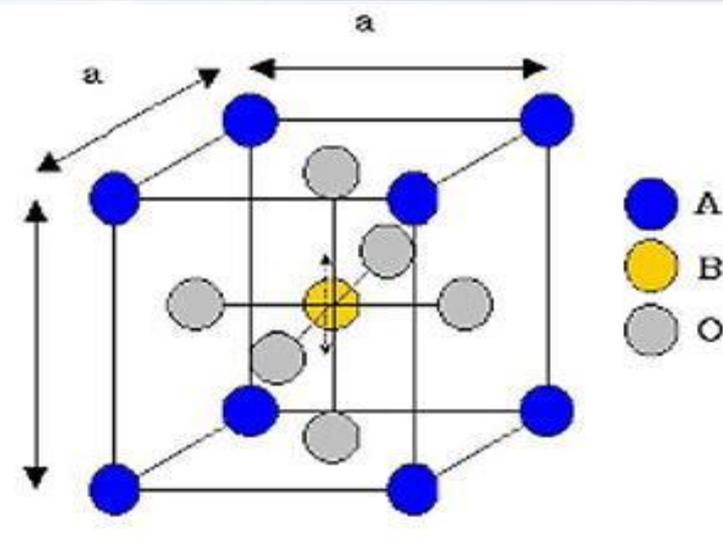
Cấu trúc Perovskite

SrTiO₃

CaTiO₃

Cấu trúc ABO₃

- A có bán kính thường lớn hơn B
- Trong mỗi ô mạng cơ sở của cấu trúc perovskit ABO₃ có 1 phân tử ABO₃.
- Các ion O²⁻ và Ca²⁺ sắp xếp đặc khít kiểu lập phương, Ti chiếm lỗ trống bát diện gây nên bởi riêng các ion O²⁻ và có số phối trí là 6, Ca²⁺ có số phối trí 12 đối với O²⁻.

Yếu tố dung sai trong cấu trúc perovskit

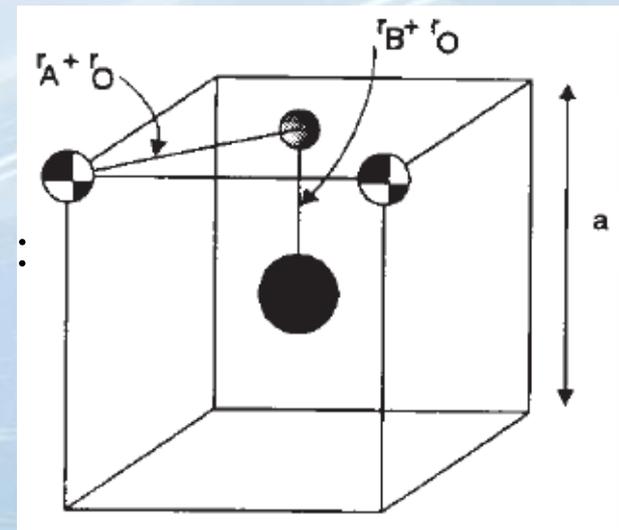
- Đối với các oxit phức tạp, trong đó có các perovskites, kích thước và khuynh hướng phối trí của các ion phải có sự đồng bộ để đáp ứng đồng thời yêu cầu của cấu trúc tinh thể đó.
- Tuy nhiên, trong thực tế, khó lòng các điều kiện về kích thước, số phối trí đáp ứng hoàn toàn cùng một lúc yêu cầu của cấu trúc. Chẳng hạn, trong cấu trúc perovskit, nếu đáp ứng được yêu cầu cấu trúc thì ta phải có :

$$a = 2 (r_B + r_O)$$

$$a = (1/\sqrt{2})2 (r_A + r_O) = \sqrt{2}(r_A + r_O)$$

➤ Trong đó a là thông số mạng và r_A, r_B, r_O là bán kính ion của A, B, O. Khi đó, khoảng cách lý tưởng cho các cation A, B phải đáp ứng biểu thức :

$$a = 2 (r_B + r_O) = \sqrt{2} (r_A + r_O)$$

Yếu tố dung sai trong cấu trúc perovskit

1. Tuy nhiên, bán kính ion trong những hợp chất khác nhau không phải là cố định mà phụ thuộc vào sự phối trí trong hợp chất đó. Vì vậy cần đưa vào biểu thức trên một hệ số hiệu chỉnh gọi là **dung sai τ** của cấu trúc perovskit

$$2 \tau(r_B + r_O) = \sqrt{2}(r_A + r_O)$$

2. Điểm cần lưu ý:

- Theo bán kính Goldshmidt:

$\tau < 0,9$ biến dạng trục thoi (orthorombic)

$\tau = 0,9 - 0,95$ biến dạng vuông phẳng (quadratic)

$\tau = 0,95 - 1,00$ cấu trúc lập phương (cubic)

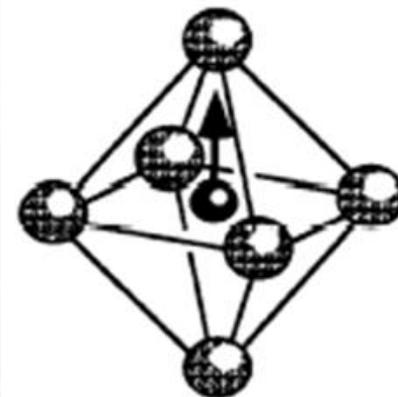
$\tau > 1,00$ biến dạng lục phương (hexagonal)

- Theo bán kính Shannon – Prewitt:

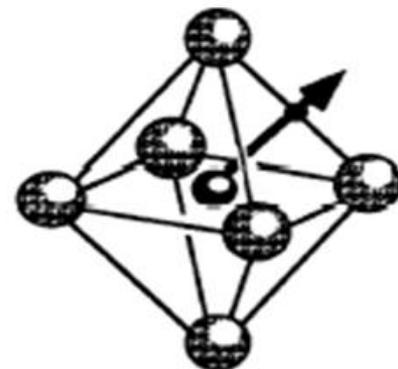
$0,9 < \tau < 1,0$: cấu trúc lập phương (cubic)

$\tau < 0,9$ và $\tau > 1$: cấu trúc biến dạng

tetragonal

orthorhombic

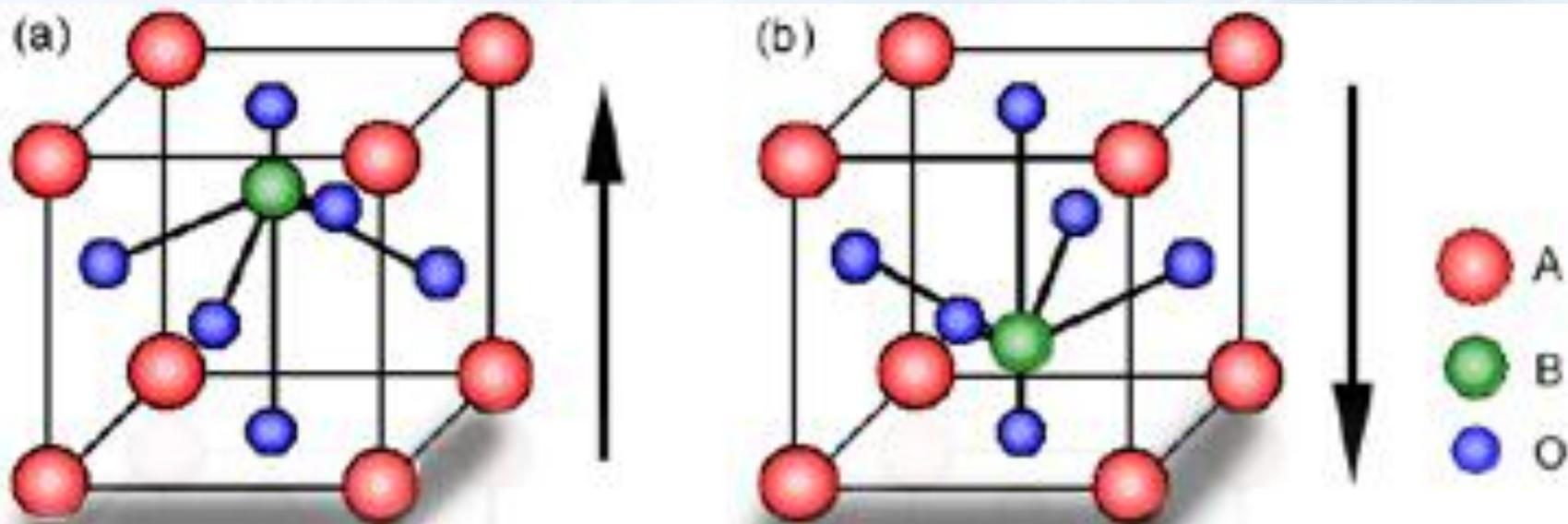

Cấu trúc BaTiO₃

Ba²⁺ nằm ở đỉnh

Ti⁴⁺ nằm ở giữa

O²⁻ nằm ở các mặt

Cấu trúc spinel

Spinel (spinnelle) là khoáng có công thức MgAl_2O_4 (magnesium alluminat).

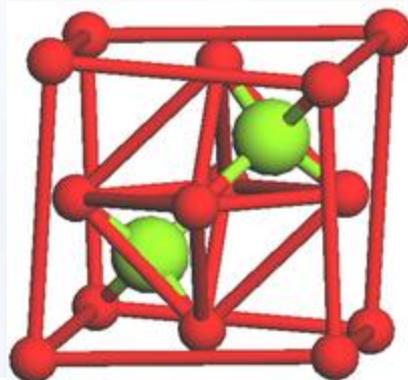
Công thức hóa học chung của các hợp chất có cấu trúc spinel là AB_2O_4 , trong đó A và B là các cation khác nhau với *hóa trị khác nhau* và *bán kính tương đối gần nhau* (thường trong khoảng 60 – 80pm).

Trong mỗi ô mạng cơ sở của cấu trúc spinel có **8** phân tử AB_2O_4 (**A₈B₁₆O₃₂**)

. Có hai kiểu cấu trúc spinel : spinel thường (direct hoặc normal spinel) và spinel nghịch (inverse spinel).

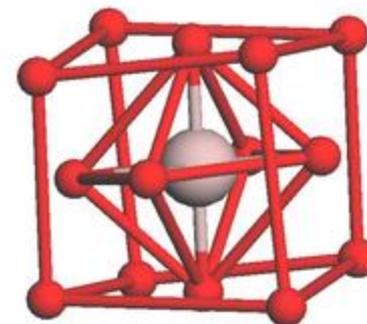
Điện tích A	Điện tích B	Ví Dụ
+2	+3	FeCr_2O_4 Fe_3O_4 CoFe_2O_4 Fe_3S_4 FeCr_2S_4
+4	+2	TiFe_2O_4
+6	+1	Na_2WO_4

Cấu trúc spinel

Normal Spinel $A_{tet}(M_2)_{oct}X_4$

eg. spinel , $MgAl_2O_4$

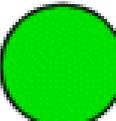

Inverse Spinel $M_{tet}A_{oct}M_{oct}X_4$

eg. magnetite , Fe_3O_4

 A Mg^{2+} (tetrahedral)

 M Al^{3+} (octahedral)

 X O^{2-}

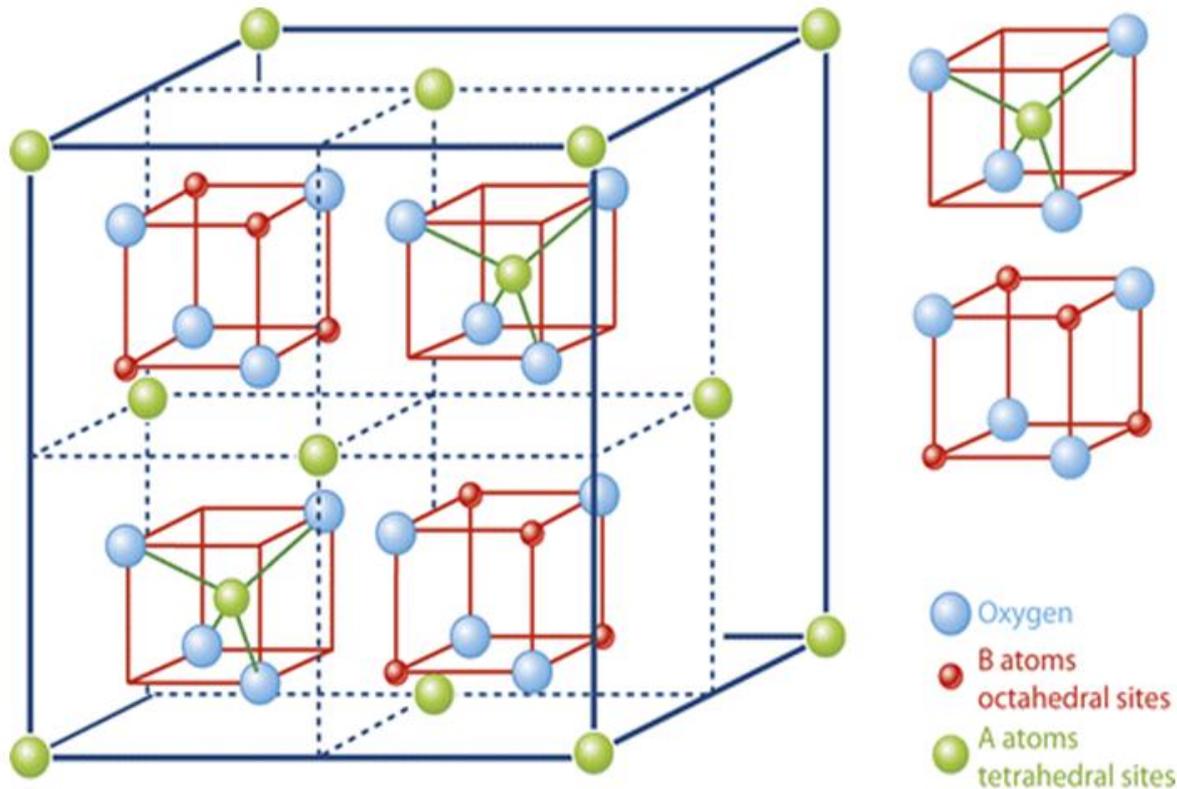
Fe^{3+} (tetrahedral)

Fe^{2+} , Fe^{3+} (octahedral)

O^{2-}

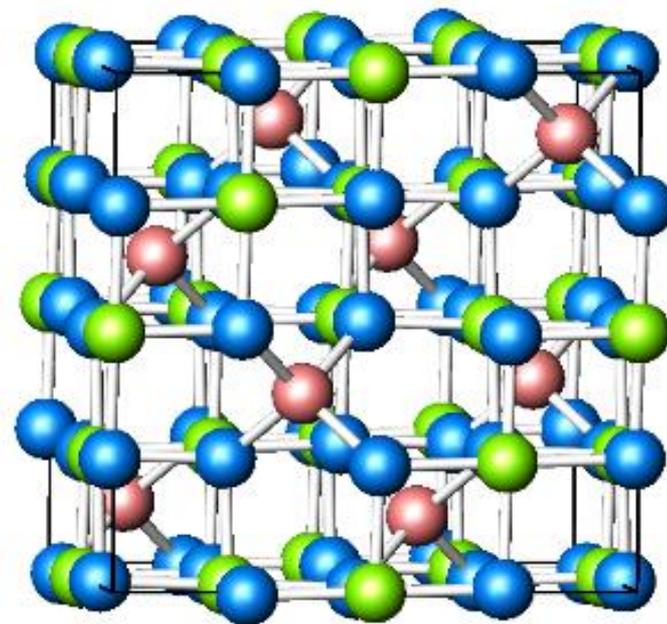
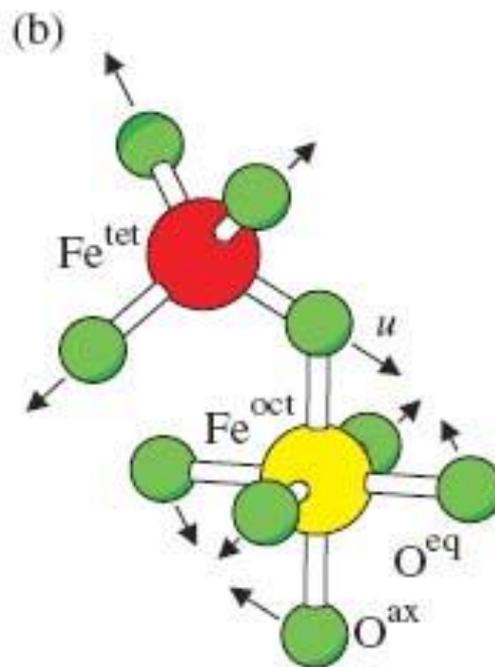
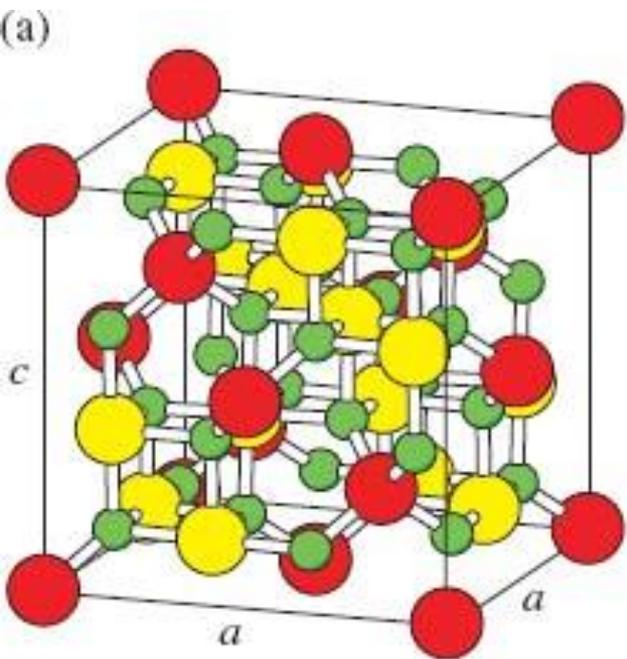
Cấu trúc spinel thường

- ✓ Cation A chiếm 8 vị trí tứ diện
- ✓ Cation B chiếm 16 vị trí bát diện

- ✓ Công thức $A_8B_{16}O_{32}$ tương đương với $A[B_2]O_4$ (theo qui ước, các ion được viết trong móc vuông chiếm các lỗ trống bát diện).
- ✓ Các cation B chiếm phân nửa số lỗ trống bát diện
- ✓ Mỗi ion A^{2+} được bao quanh bởi 4 ion O^{2-} và mỗi ion B^{3+} được bao quanh bởi 6 ion O^{2-} .

Cấu trúc spinel ngược

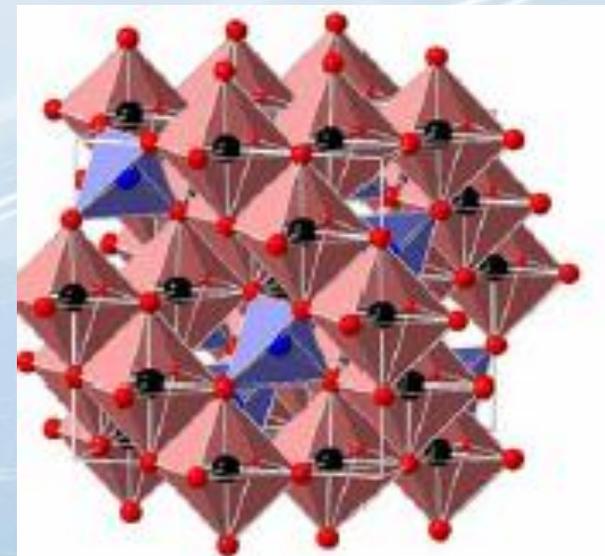
➤ 32 O

➤ 8 Fe(III): tứ diện

➤ 8 Fe(III) + 8 Fe (II): bát diện

Cấu trúc spinel

- Co_3O_4 : có cấu trúc spinel, trong đó ion O^{2-} sắp xếp lập phương đặc khít, ion Co^{3+} chiếm lỗ trống bát diện, ion Co^{2+} chiếm lỗ trống tứ diện.
- Fe_3O_4 : có cấu trúc spinel ngược, trong đó ion O^{2-} cũng sắp xếp lập phương đặc khít, nhưng ion Fe^{2+} lại chiếm lỗ trống bát diện, còn một nửa số ion Fe^{3+} chiếm lỗ trống tứ diện và một nửa chiếm lỗ trống bát diện.

Ví dụ: Xác định hằng số mạng a của Ni và Cr ở nhiệt độ phòng.

- ❖ Để giải bài toán này, cần sử dụng khái niệm thể tích mol được cho bởi các biểu thức :

$$\begin{aligned} \bar{V} &= \frac{N_A}{n} \times a^3 \text{ (m}^3\text{/mol)} = \frac{\text{khối lượng nguyên tử}}{\text{khối lượng riêng}} \\ &= \frac{AW \text{ (g/mol)}}{\rho \text{ (g/cm}^3\text{)}} \end{aligned}$$

Xác định hằng số mạng a của Ni và Cr ở nhiệt độ phòng

Với Ni : $AW = 58,7 \text{ g/mol}$; $\rho = 8,90 \text{ g/cm}^3$
cấu trúc FCC ($n = 4$ nguyên tử/ô mạng)

$$a^3 = \frac{(58,7 \text{ gam/mol})(4 \text{ nguyên tử/ô mạng})}{8,90 \text{ gam/cm}^3 (6,023 \times 10^{23} \text{ nguyên tử/mol})} \times 10^{-6} \frac{\text{m}^3}{\text{cm}^3}$$

$$a^3 = 4,38 \times 10^{-29} \text{ m}^3 \Rightarrow a = (43,8 \times 10^{-30})^{1/3} = \mathbf{3,60 \times 10^{-10} \text{ m}}$$

Xác định hằng số mạng a của Ni và Cr ở nhiệt độ phòng

❖ Với Cr : $AW = 52$ gam/mol $\rho = 7,19$ gam/cm³
cấu trúc BCC ($n = 2$ nguyên tử/ô mạng)

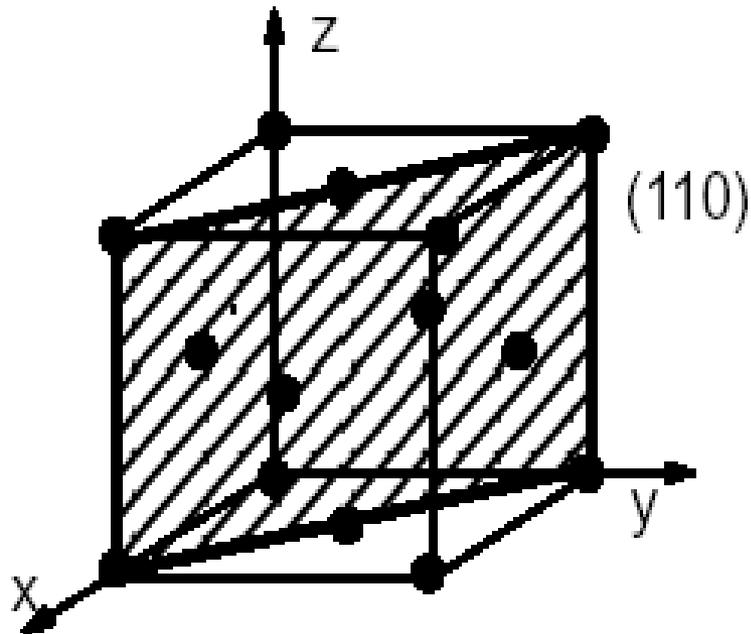
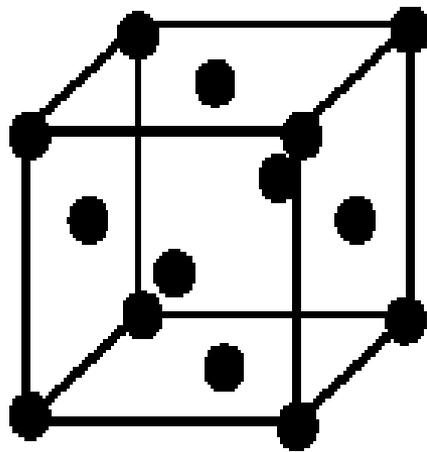
$$\text{❖ } a^3 = \frac{(52,0 \text{ gam/mol})(2 \text{ nguyên tử/ô mạng})}{7,19 \text{ gam/cm}^3 (6,023 \times 10^{23} \text{ nguyên tử/mol})} \times 10^{-6} \frac{\text{m}^3}{\text{cm}^3}$$

$$\text{❖ } a^3 = 2,4 \times 10^{-29} \text{ m}^3 \Rightarrow a = (24 \times 10^{-30})^{1/3} = 2,89 \times 10^{-10} \text{ m}$$

Vẽ một ô mạng fcc

a) Tính số nguyên tử nguyên vẹn trong ô mạng này

b) Vẽ mặt (110)

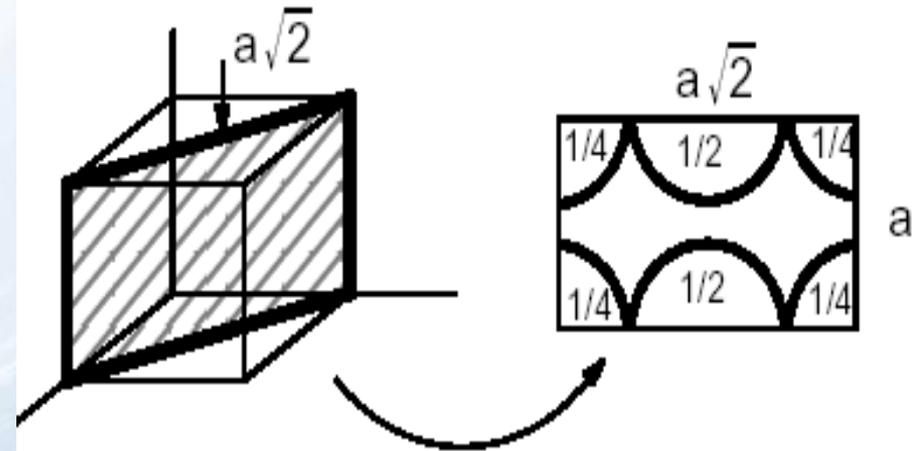
Tính mật độ mặt phẳng (số nguyên tử /cm²) của các nguyên tử Cu trên họ mặt {110} của một đơn tinh thể Cu (ngoại trừ giá trị bán kính nguyên tử, có thể sử dụng các giá trị khác trong bảng phân loại tuần hoàn các nguyên tố hóa học).

Cu: khối lượng nguyên tử 63,546; khối lượng riêng 8,96 g/cm³, cấu trúc fcc

$$\frac{63.546}{8.96} = a^3 \frac{N_A}{4}$$

$$a = \left(\frac{4 \times 63.546}{8.96 \times N_A} \right)^{1/3} = 3.62 \times 10^{-8} \text{ cm} = \boxed{3.61 \times 10^{-10} \text{ m}}$$

$$2 \text{ atoms} / \left[\sqrt{2} \times (3.62 \times 10^{-10})^2 \right] = \boxed{1.08 \times 10^{19} \text{ atoms/m}^2}$$

Một kim loại có cấu trúc BCC với hằng số mạng $a = 3,31 \text{ \AA}$ và khối lượng riêng $16,6 \text{ g/cm}^3$. Xác định khối lượng nguyên tử của nguyên tố này?

Giải:

Kim loại có cấu trúc BCC,
vậy $n = 2$ nguyên tử / ô mạng,

$$a = 3,31 \text{ \AA} = 3,31 \times 10^{-10} \text{ m} \quad \rho = 16,6 \text{ gam/cm}^3$$

$$\frac{AW}{\rho} \times 10^{-6} = \frac{N_A}{n} \times a^3$$

$$AW = \frac{(6,023 \times 10^{23} \text{ nguyên tử/mol})(3,31 \times 10^{-10} \text{ m})^3}{(2 \text{ nguyên tử / ô mạng})(10^{-6} \text{ m}^3/\text{cm}^3)} \times 16,6 \text{ gam/cm}^3$$

$$AW = 181,3 \text{ gam/mol}$$

Ở 100 °C, đồng có hằng số mạng là 3,655 Å. Tính khối lượng riêng của đồng ở nhiệt độ này?

Cu có cấu trúc FCC, vậy $n = 4$ nguyên tử / ô mạng
 $a = 3,655 \text{ \AA} = 3,655 \times 10^{-10} \text{ m}$

$$AW = 63,55 \text{ gam/mol} \Rightarrow \frac{AW}{\rho} \times 10^{-6} = \frac{N_A}{n} \times a^3$$

$$\rho = \frac{(63,55 \text{ gam/mol})(4 \text{ nguyên tử/ô mạng})}{(6,023 \times 10^{23} \text{ nguyên tử/mol})(3,655 \times 10^{-10} \text{ m}^3)}$$

$$\rho = 8,64 \text{ gam/cm}^3$$

Xác định mật độ tuyến tính cao nhất của các nguyên tử (số nguyên tử /cm) trong vanadium

Với V : $AW = 50,94$ gam/mol

$$\rho = 5,8 \text{ gam/cm}^3$$

cấu trúc BCC ($n = 2$ nguyên tử/ô mạng)

Mật độ cao nhất sẽ nằm trên phương (111).

Để tìm a , ta có :

$$a^3 = \frac{AW \cdot n}{\rho \cdot N_A} = 2,92 \cdot 10^{-23} \text{ cm}^3$$

$$\Rightarrow a = 3,08 \times 10^{-8} \text{ cm} = 3,08 \times 10^{-10} \text{ m}$$

Chiều dài của phương (111) là a , như vậy ta có :

$$2 \text{ nguyên tử}/a = 2 \text{ nguyên tử}/(3,08 \times 10^{-10} \text{ m})$$

$$= \mathbf{3,75 \times 10^9 \text{ nguyên tử/m}}$$